

Rug-handel under engelsk blokade: en analyse av handel av rug-varer i Finnmark, 1800-1811

Hvordan påvirket den engelske handelsblokaden Finnmarks tilførsel av rug-varer?

Andreas Sikkerbøl

Lektorprogrammet
Høsten 2023

Masteroppgave i historie – HIS 4095L
Institutt for arkeologi, konservering og historie, IAKH

Forord

Min veileder for denne masteroppgaven har vært Finn Erhard Johannesen ved UiO. Han har gitt meg gode råd i planleggingen og utformingen av denne oppgaven noe jeg er svært takknemlig for. Jeg vil også takke Hilde Sandvik, også ansatt ved UiO, som har delt kunnskaper om noe kildemateriale og hvordan å navigere seg i det. Til sist vil jeg rette en takk til daglig leder for Tidvis AS Ragnhild Hutchison, som lot meg tidlig i vårsemesteret 2023 komme på besøk til deres kontorer. Det var der inspirasjonen for dette temaet kom.

Sammendrag

Denne oppgaven analyserer handelen av rug-varer i Finnmark mellom 1800 og 1811. Rugmel og korn var de desidert vanligste innkommende varene til havnene i Finnmark på denne tiden. Ruget kom fra sør i landet og Europa, men også i stor del fra de russiske pomorene som var bosatt rundt Kvitsjøen i Nordvest-Russland. I 1809 kom den britiske handelsblokaden av Norge til Finnmark, og konsekvensene var umiddelbare i form av skipskapringer, plyndringer og angrep. Hvordan påvirket så det handelen av de viktige rug-varene i Finnmark? Årene Norge var under den britiske handelsblokaden blir ofte fremstilt som uår preget av sult og nød, men som denne oppgaven vil vise er en slik fremstilling kanskje ikke helt representativ for Finnmark. Ved å analysere nylig transkriberte og digitaliserte vare- og skipsanløpslister har vi nå en bedre mulighet til å se hvor stor påvirkning den britiske handelsblokaden faktisk hadde på handelen som foregikk i Finnmark. Denne oppgaven skal utforske nettopp det.

Innholdsfortegnelse

1. Introduksjon av oppgaven	4
1.1 Presentasjon av oppgavens tematikk og relevans	4
1.2 Tidligere forskning og relevant litteratur for oppgaven	5
1.3 Presentasjon av problemstilling	6
1.4 Metode	7
1.5 Kildegrunnlag	8
2. In Ultimo Fine Europae	9
2.1 Finnmarkingenes bosituasjon og levestandard	10
2.2 Familien og husholdningen	13
3. Finnmark og pomorhandelen	18
3.1 Pomorhandelens bakgrunn	19
3.2 Pomorenes fiske og varer	21
3.3 Handelens nytteverdi for de to partene	25
4. Måleenheter og ulike rug-varer	27
4.1 Måleenheter brukt i kildematerialet	27
4.2 Rug som handelsvare	29
5. Import av rug-varer 1800-1808	30
5.1 1800-1802	31
5.2 1803-1804	33
5.3 1805-1808	34
6. Rugtilførsel under britisk blokade, 1809-1811	36
6.1 Britisk aggresjon og skipskapringer	36
6.2 1809 – Den britiske blokaden inntreffer	38
6.3 Rugtilførsel i kaperskipenes farvann	39
6.4 Rugtilførsel mot krigens slutt	40
7. Konklusjon	41
7.1 Oppsummering og refleksjon	41
7.2 Konklusjon	43
8. Litteratur	45
9. Kilder	47
9.1 Nasjonalbiblioteket	47
9.2 Digitalarkivet	47
9.3 Historiske databaser	48
9.4 Nettsider	50
10. Vedlegg	51

1. Introduksjon av oppgaven

1.1 Presentasjon av oppgavens tematikk og relevans

I 1807 ble angrep Storbritannia København og tok den dansk-norske handelsflåten. Denne handlingen skulle vise seg å ha store ringvirkninger selv for et av de mest avsidesliggende landområdene under dansk-norsk styre, Finnmark. Danmark-Norge ble dratt inn i krig mot Storbritannia, og noen år ut i krigen ble også Finnmark berørt. Handel og fiske langs finnmarkskysten ble i 1809 utsatt for handelsblokade og skipskapringer av britene, noe som skulle vare frem til krigens slutt.

Denne aktiviteten forstyrret en blomstrende handelsutvikling i regionen. I Finnmark handlet lokalbefolkningen med tilreisende handelsmenn fra Kvitsjø-området i Russland, sørover kysten i Norge, Storbritannia, og fastlands Europa. Frem til 1809 var handelen i Finnmark i vekst, men endret seg som følge av blokaden. Norge mistet korntilførselen sin fra Storbritannia og Europa, og trengte en erstatning. Svaret ble å se nord- og østover, etter de russiske pomorene bosatt i Kvitsjø-området og deres rugmel. De to kjøpestedene i Finnmark, Vardø og Hammerfest, ble essensielle i denne omgjøringen av norsk korntilførsel. For Norge endte ikke dette som en stor suksess, og krigen var preget av sult og nød i store deler av landet, ettersom den britiske blokaden var effektiv i å stoppe store mengder rugmel fra å komme videre fra Finnmark og Nord-Norge. Krigen var heller ikke snill mot Finnmark, men det var det amtet som klarte seg best gjennom krigsårene.¹ Kanskje er beskrivelsen av sult og nød i Norge under Napoleonskrigene ikke så treffende for de nordligste landområdene av Danmark-Norge?

Før krigsutbruddet og blokaden var rug-varer det som dominerte handelen i Finnmark. Rugmel, rugkorn og rugbrød ankom de norske kjøpestedene fra Danmark, Tyskland, Storbritannia og Russland hvor mengden ble registrert før det enten ble solgt eller tatt med videre. Særlig de russiske pomorene hadde en konkret motivasjon for å bringe rug og rugmel til Finnmark, de ønsket å få med seg fisk hjem igjen. Russiske lodjer ankom finnmarkskysten med rugmel, og vendte hjem igjen med fisk. Dette var gunstig for begge parter. Det er tross alt mye kortere vei østover til Kvitsjøen enn til Europa. I tillegg unngår en å konkurrere med fiskere fra Nordland om en handler med pomorene, i og med Finnmark er nærmest. Men når plutselig også resten av Norge ble interessert i det russiske rugmelet i 1809 trengtes det større

---

¹ Jens Petter Nielsen og Petia Mankova, *Russland kommer nærmere: Norge og Russland 1814-1917* (Oslo: Pax, 2014), s. 76.

mengder rugmel til Norge. Denne omstillingen endret Finnmarks handel med pomorene under Napoleonskrigene, og handelen som kom etter.

1.2 Tidligere forskning og relevant litteratur for oppgaven

Norges involvering i Napoleonskrigene er relativt godt dekket. Så mye at flåterånet og den britiske blokaden er nærmest allmenn kunnskap. Finnmarks involvering i Napoleonskrigene er også et fagfelt som godt dekket, men hovedsakelig med et fokus på det militæret som for eksempel skipskapingene, angrepet på Hammerfest i 1809 og britenes plyndringstokter langs finnmarkskysten. Temaer som dette blir delvis eller kun fokusert på i bøker som *Napoleonskrigene i Finnmark 1807-1814* av Kristian Husvik Skancke (2010),² *Piratene ved Nordkapp: kaping i nord under Napoleonskrigene* av Kjell-Gudmund Kjær (2021),³ *Russland kommer nærmere: Norge og Russland 1814-1917* av Jens Petter Nielsen & Petia Mankova.⁴ Disse bøkene tar også opp problematikken rundt at skip som hadde som oppdrag å frakte russisk rugmel til Norge ble ofre for britiske kaping, og poengterer hvordan det bidro til at Norge var preget av sult og nød under Napoleonskrigene. Det samme gjør H.J. Barstad med boken sin *Bergens forsvar i 1801 og 1807-1814* (1887)⁵. Denne boken er en del eldre, men det er interessant hvordan en bok om Bergen under Napoleonskrigene også tar opp samme tematikk, noe som viser til at den forsøkte omgjøringen av korntilførsel til Norge var svært viktig.

Denne oppgaven vil også ta for seg Finnmarksområdet, og kjøpestedene Vardø og Hammerfest, før krigen. Det finnes en del litteratur som har samme tematikk, men ikke like mye og like detaljert som Finnmark under krigen. Et verk som også blir referert til av alle følgende bøker med samme tematikk er *Handelssteder i Finnmark: Historie, handelsliv, reise og fest* av Nils A. Ytreberg (1942).⁶ Til tross for å ha blitt utgitt på 1940-tallet er det en omfattende bok som baserer seg på et bredt kildemateriale, og det er ikke overraskende at mange bøker som har kommet etter har brukt Ytreberg sin bok i sin forskning. Andre bøker som forsøker som å beskrive Finnmark og dets steder og folk er mer konkrete enn Ytreberg

---

² Kristian Husvik Skancke, *Napoleonskrigene i Finnmark 1807-1814* (Hammerfest: Gjenreisningsmuseet for Finnmark og Nord-Troms, 2010).

³ Kjell-Gudmund Kjær, *Piratene ved Nordkapp: Kaping i nord under Napoleonskrigene* (Stamsund: Orkana, 2021).

⁴ Jens Petter Nielsen og Petia Mankova, *Russland kommer nærmere: Norge og Russland 1814-1917* (Oslo: Pax, 2014).

⁵ H. J. Barstad, *Bergens forsvar i 1801 og 1807-1814* (Bergen: E. B. Giertsen, 1887).

⁶ Nils A. Ytreberg, *Handelssteder i Finnmark: Historie, handelsliv, reise og fest* (Trondheim: F. Bruns bokhandels forlag, 1980).

og omhandler som regel bare ett konkret sted. Jeg har gjort samme vurdering i denne oppgaven og tar utgangspunkt i Vardø som et eksempel på et handelssted i Finnmark ved inngangen til 1800-tallet. Andre bøker jeg har lent meg på som også beskriver Vardø rundt samme tid er blant annet Randi Rønning Balsvik sitt tobindsverk *Vardø: Grensepost og fiskevær 1850-1950* (1989),⁷ og *Forpost mot øst: fra Vardø og Finnmarks historie 1307-2007*.⁸ I oppgaven lener jeg meg også på enkelte verker angående pomorhandelen, mange av de kapitler i et større verk. Ytreberg sitt verk er også svært relevant og dekkende når det kommer til pomorhandelen.

Felles for litteraturen jeg har brukt til denne oppgaven er at de ikke foretar noen forsøk på å nøyaktig anslå omfanget av varer som kommer inn til Finnmark fra starten av 1800-tallet. Årsaken til dette er kanskje en manglende tilgang på oversikt over ulike varer og skip som ankom havnene i Finnmark, eller at bøkens tematikk og fokus er rettet mot noe annet. Uavhengig av det, er dette hullet noe som nå kan fylles. Det ligger nå transkriberte og digitaliserte vare- og skipsanløpslister tilgjengelig på nett, med oversikt over noen norske byer i enkelte tidsperioder. Den fullstendige oversikten er ikke der, men vare- og skipsanløpslistene for Vardø og Hammerfest tilgjengelige fra før år 1800 og frem til henholdsvis 1810 og 1811. Disse listene, sammen med tidligere forskning og litteratur, kan være svært nyttige i utforskningen av Finnmark og pomorhandel i perioden, samt handelen før og under Napoleonskrigene.

1.3 Presentasjon av problemstilling

Oppgaven ønsker å være et bidrag til en debatt om tilstanden i Finnmark under den britiske blokaden. Gjennom lesing av litteratur og forskning oppleves det ofte at en av to ulike ting skjer. Enten blir Finnmark framstilt sammen med resten av Norge i en skildring av uår og nød, eller så blir blokaden introdusert som en tidsperiode hvor Finnmark blir nærmere Russland uten mye videre utdyping eller forklaring. Oppgaven ønsker også å bruke de nylig transkriberte og digitaliserte vare- og skipsanløpslistene i et forsøk på å vise potensialet det har for videre forskning, være seg på samme tema eller et annet.

Oppgaven skal redegjøre for handel i Finnmark før den britiske blokaden inntreffer regionen, samt tilstanden for Finnmarks lokalbefolkning. Dette for å forhåpentligvis få frem hvor

---

⁷ Randi Rønning Balsvik. *Vardø: Grensepost og fiskevær 1850-1950*, Randi Rønning Balsvik og Roger Skotnes. Vardø kommune; Stavanger: Dreyer bok, 1989.

⁸ Randi Rønning Balsvik & Jens Petter Nielsen, *Forpost mot øst: fra Vardø og Finnmarks historie 1307-2007*, redigert av Randi Rønning Balsvik og Jens Petter Nielsen. Stamsund: Orkana, 2008.

annerledes Finnmark fra andre mer befolkede steder i Norge, og sette tallene som kommer frem av varelistene i perspektiv. Pomorhandelen før blokaden vil også redegjøres for, for å tydeligere se en eventuell endring i pomorhandelen før blokaden og etter. Oppgaven skal gjøre en gjennomgående analyse av rug-handelen i vare- og skipsanløpslistene fra Vardø og Hammerfest i perioden 1800-1811. Det er for å analysere endringer i den varen som er i størst omløp i regionen. En kan også argumentere for at det er den viktigste handelsvaren for regionen. Problemstillingen for oppgaven er: Hvordan påvirket den engelske handelsblokaden Finnmarks tilførsel av rug-varer? Som tidligere nevnt er det skrevet en god del om Norge under Napoleonskrigene før, men denne oppgaven søker heller å rette søkelyset mot Finnmark fremfor Norge.

1.4 Metode

Den største metodologiske utfordringen tilknyttet denne oppgaven er at de transkriberte og digitaliserte vare- og skipsanløpslistene kun går frem til 1810 i Vardø og 1811 i Hammerfest. Kildegrunnlaget for tiden etter innføringen av blokaden vil i en viss grad være mangelfull fra oppgaven. Dette vil svekke en definitiv konklusjon noe, men basert på handelsmønstre frem til da, sammen med andre kilder og annen litteratur, burde det fortsatt være mulig å komme med nye funn.

Jeg har også benyttet meg av kvantitative metoder, ettersom jeg har sett på årlig statistikk av innkommende rug-varer til Vardø og Hammerfest i 1800-1811. Av informasjon som kommer frem av vare- og skipsanløpslistene er det denne informasjonen jeg lener meg mest på, og har derfor systematisert det i ulike tabeller som ligger vedlagt i oppgaven. Henvisninger i fotnotene i teksten til vare- og skipsanløpslister til spesifikke år vil underveis i oppgaven supplere til disse tabellene.

Tidsavgrensningen for oppgaven er allerede forklart noe. Mangelen på transkriberte og digitaliserte kilder setter en naturlig stopp i år 1811 for denne oppgaven, ettersom det å fremhente originalkilder og å lære meg å tyde de, ville vært en for tidkrevende jobb.

Forhåpentligvis er det en fakkell som kan plukkes opp av noen andre ved et senere tidspunkt. Jeg har valgt å starte tidsavgrensningen for oppgaven i 1800. Det er noe vilkårlig ettersom jeg kunne startet enda tidligere, siden kildematerialet ville tillatt det. Jeg ser det derimot ikke som veldig hensiktsmessig ettersom oppgavens hovedfokus er på tiden rundt handelsblokaden. Å starte i år 1800 burde gi et tilstrekkelig antall år for å skildre handelen av rug-varer i Finnmark

før handelsblokaden. I tillegg føles det svært naturlig å starte en tidsavgrensning med et århundreskifte.

1.5 Kildegrunnlag

Vare- og skipsanløpslistene kommer ut av et forskningsprosjekt som ble avsluttet i 2017. Det ble utviklet av "Prosjektgruppen Historisk Infrastruktur", som hadde som mål å "gjøre tilgjengelig historisk kildemateriale for et bredt publikum".⁹ Takket være de ligger nå kildegrunnlaget tilgjengelig hos Tidvis AS. Til tross for tilgjengeligheten er det en del utfordringer knyttet til bruk av vare- og skipsanløpslistene. Først og fremst må en sette tvil ved originalkildens reliabilitet. Det finnes naturligvis ingen garanti for at all informasjon tollinspektøren førte i listene sine etter år 1800 alltid stemte, uavhengig om det var skrevet feil ved en tabbe eller om det var med vilje. Det kan naturligvis også forekomme feil i tolkning av ord fra originalkilden til den transkriberte, men i tilknytning til denne oppgaven virker ikke det å være en reel problemstilling. Det er større problemer knyttet til skipsanløpslistene. De er ofte ufullstendige, stavelsene av ulike navn avhenger av hvordan tollinspektøren tolket det som ble sagt på stedet, og særlig i Hammerfest skjedde det ofte at russiske fartøy dro sin vei uten å melde fra om sin destinasjon som gjør at den informasjonen mangler. Til tross for disse utfordringene tilknyttet vare- og skipsanløpslistene utgjør de fortsatt et godt, og mer nøyaktig, kildegrunnlag enn tidligere, i søken om å fastslå omfanget av handel av rug-varer i Finnmark.

Enkelte andre kilder vil også blir brukt. Dette i forbindelse med skildringen av handelsstedene og lokalbefolkningen i Finnmark, ettersom vare- og skipsanløpslistene gir et minimalt innblikk i akkurat det. I beskrivelsen av Vardø vil jeg bruke Jens Rathke sine egne beretninger av det han så og opplevde der i 1801. Han reiste til Finnmark fra København på oppdrag fra det Naturhistorie-selskapet i København, for å undersøke områdets naturlige og økonomiske forhold.¹⁰ Hans beskrivelser er svært interessante, ettersom han tilbyr et relativt ufiltrert syn på sine landsmenn fra Finnmark og deres hjem. Standardene han sannsynligvis vanlig møtte hjemme i København ble ikke alltid møtt i Vardø og Finnmark. Derfor må enkelte av hans meninger og observasjoner leses med en klarhet over at det kan ha vært farget av hans egne forventninger og til og med hans egen dagsform. Med et kritisk blikk kan Rathkes beretninger gi betydelig innsikt i dagliglivet i Vardø i 1801. Jeg vil også bruke folketellingen og ministerialboka fra 1801 for å supplere til Rathkes beretninger.

---

⁹ Lokalhistoriewiki, s.v. "Prosjektgruppen Historisk Infrastruktur", 02.11.2022.

¹⁰ Jens Rathke, *Professor Rathkes Reise I Finmarken og det nordlige Russland* (Vadsø Trykkeri, 1899).

2. In Ultimo Fine Europae

I 1768-69 reiste to astronomer fra Østerrike-Ungarn til Vardø for å observere Venuspassasjen. Deres opplevelse av stedet er best oppsummert i tittelen på dette kapittelet, som er slik de selv beskrev Vardø etter sitt besøk. Det kan oversettes til norsk som "der Europa slutter".¹¹ Som vi skal se i denne oppgaven er en slik fremstilling av Vardø og Finnmark som helhet feil. Finnmark var involvert i internasjonal handel og samhandling med andre europeiske nasjoner, og norske byer. Allikevel kan en forstå hvorfor to relativt velstående og velutdannede menn fra Østerrike-Ungarn opplevde stedet slik.

Finnmark har unektelig hatt en sterk tilknytning til kysten og havet helt siden mennesker begynte å bosette seg der. Om en ser på Vardøs geografi i kontekst av Finnmarks regionen lå Vardø strategisk plassert i forhold til skipsfart. Om en reiste østover langs Finnmarkskysten fungerte Vardø som en slags utpost mot havet, enten reisen bar innover Varangerfjorden eller videre østover mot Kola og Russland. Det omkringende havet var også rikt på fisk, noe som i likhet med temperaturen, kan takke de varme hav- og luftstrømmene. De relativt varme forholdene som finnes i havet ved Vardø dannet grunnlaget for framveksten av den norske torskestammen, som beveger seg i et stort område fra Kola til Svalbard, og Barentshavet til Lofoten.¹² Ganske sentralt i dette området finner man Vardø. Det var ikke bare torsk en kunne fange i havet nær Vardø. Kveite, sei, lodde, sild, hval, sjøstjerner, muslinger og mer befant seg i havområdene rundt øya.¹³ Hammerfest dro nytte av de samme forholdene som Vardø, men en kan argumentere for at Hammerfest lå bedre strategisk plassert enn Vardø med tanke på handel. Mens Vardø var den nærmeste havnen Danmark-Norge mot Russland, lå Hammerfest plassert som et slags møtepunkt mellom Finnmark og Russland i øst, og resten av Norge og Europa i sør. Hammerfest ble naturlig, på grunn av sin lokasjon, i større grad integrert et større handelsnettverk enn hva Vardø gjorde.

Senere i oppgaven vil vi analysere rug-handel og rugtilførsel til Finnmarksregionen. Det er derfor hensiktsmessig å forsøke å beskrive regionen og folket som mottar disse varene, og eventuelt frakter de videre. Dette kapittelet vil forsøke å skildre et typisk handelssted i Finnmark sine sentrale bebyggelser, samt skildre et typisk samfunn i et slikt sted. Kapittelet vil i stor grad ta utgangspunkt i Vardø. Vardø var ikke det mest befolkede handelsstedet i starten av 1800-tallet, men var svært viktig i handelen i Finnmark grunnet sin nærhet til

---

¹¹ Aspaas, "Maximillian Hell og Johannes Sajnovics om folkeliv og natur i Øst-Finnmark anno 1769".

¹² Balsvik, *Vardø*, bind 1, s. 42.

¹³ Sommerfeldt, "Kort beskrivelse over Finmarken", s. 129-136.

Russland. En nøyaktig skildring av alle de ulike handelsstedene i Finnmark på denne tiden er for omfattende for denne oppgaven, og jeg har derfor valgt meg ut Vardø som et eksempel på et handelssted i Finnmark. Det burde da naturligvis tas med i betraktning at ikke alt av informasjon her er like gjeldende og relevant i alle de ulike handelsstedene langs finnmarkskysten.

2.1 Finnmarkingenes bosituasjon og levestandard

I 1801 reiste Jens Rathke til Finnmark, på oppdrag fra Naturhistorie-selskapet i København, for å undersøke områdets naturlige og økonomiske forhold.¹⁴ Han har fra den tiden beskrevet sitt opphold i detalj, med særlig fokus på levekårene til nordmennene der. Selv om Vardø var ansett som en by med handelsprivilegier, og satt med ansvar for registrering av utgående varer, får man av Rathke sine beskrivelser ikke et inntrykk av en by med kapasitet for utføringen av slike ansvar. Det aller første han bemerker seg ved sin ankomst til Vardø er tilstanden til havnene på øya. Den mest sentralt beliggende havnen i Vardø var så liten at skip og små jekter ikke kunne anløpe.¹⁵ Dette må naturligvis ha bydd på noen logistiske utfordringer for besøkende fiskere og handelsmenn, som måtte finne andre alternativer for å nå frem til handelshuset i Vardø ved å laste om lasten på mindre skip, seile videre til et annet handelssted, eller legge til i havnen i Bussesundet, nærmere Vardøhus festning. Denne havnen var større, men slapp heller ikke unna Rathkes kritikk. Den var svært utsatt for både nord- og søravind, men kanskje verst var det at det ikke var mulig å bruke havnen på vinteren, som ifølge Rathke "...vil alltid blive til megen hinder for kjøbstadens opkomst."¹⁶ Rathke sine beskrivelser av Vardø sine havner maler ikke akkurat et bilde av en velstående og fungerende handelsby, og bildet blir kun forverret under hans omtalelser av resten av byen.

Til tross for Rathkes negative bemerkninger om Vardøs havneanlegg, er det viktig å presisere havnenes betydning for byen. Ikke bare var de viktige for varetilførsel til vardøværingene, men havnene spilte en sentral rolle for deres livsstil og samfunn. De fleste bodde ved havnen sentralt på øya, hvor også et handelshus lå, i tillegg til en russisk rorbu.¹⁷ Det var også en kirke i Vardø. Handelssteder i Finnmark var steder hvor folk med ulike nasjonaliteter, folkeslag, språk og dialekter møttes for å handle, hvile og sosialisere seg. Til Vardø kom det ikke bare pomorer fra Kvitsjøen med korn og trelast, men også norske fiskere fra andre

---

¹⁴ Rathke, *Professor Rathkes Reise I Finmarken og det nordlige Russland*, s. 2.

¹⁵ Rathke, *Professor Rathkes Reise I Finmarken og det nordlige Russland*, s. 24.

¹⁶ Rathke, *Professor Rathkes Reise I Finmarken og det nordlige Russland*, s. 24.

¹⁷ Rathke, *Professor Rathkes Reise I Finmarken og det nordlige Russland*, s. 24.

handelssteder langs norskekysten. Samer kom for å bytte kjøtt, pels og reinsdyrvarer mot fisk,¹⁸ mens store handelsskip la til i Vardø fra Trondheim, Bergen, Kristiania og København. Også skip fra andre europeiske stormakter kom til Vardø for å handle. Gjennom havnene ble Vardø innlemmet i et nasjonalt og europeisk handelsnettverk, og vardøværingene selv ble eksponert for kulturer ulik sin egen. Om vi ser på skipsanløpslistene for Vardø like etter Vardø ble et kjøpested, finner vi noen interessante eksempler som fungerer som bevis for nettopp dette. Et eksempel som viser at lille Vardø virkelig var en del av et større europeisk handelsnettverk ser vi gjennom skipet til skipper Petter Hansen Riis som i 1791 ankom Vardø fra Danmark, og skulle fra Vardø reise hele veien til Barcelona!¹⁹ Et annet eksempel omhandler et pomorskip som ankom Vardø i samme år, på vei tilbake fra Hull i England og muligens på vei hjem til Arkhangelsk. Skipperen John Ringors var registrert med skipet som hadde en størrelse på hele 120 lester.²⁰ For å sette størrelsen i perspektiv utgjør det en vekt på omtrent 250 tonn, like mye som to og en halv gjennomsnittsstørre blåhvaler! Rathke var kanskje ikke særlig imponert over Vardøs havneanlegg, men den hadde i det minste kapasitet nok til å motta også de større handelsskipene.

Rathke beskriver allmuen i Vardø gjennomgående som uopplyste og skyldige i sine egne utfordringer og elendigheter. Flere ganger påpeker han den norske allmuens manglende fiskeevne, sammenlignet med pomorene. Dette skyldes ifølge han blant annet at pomorenes båter, fiskeutstyr og husholdning var overlegne, i tillegg til at pomorene rett og slett var mer "driftige" enn nordmennene i fisketida.²¹ Vardøværingene utviklet derfor en avhengighet av russisk fiske, noe som kom tydelig frem når amtmannen i 1783 spurte lokalbefolkningen på Vardø om de syntes det ville gagnet riket om pomorene ble nektet adgang til de norske havnene i Finnmark. Svaret amtmannen fikk var "... at aldrig kunde større onde ramme dem..." og at uten russehandelen ville de sitte igjen uten mange varer de får tilgang på gjennom deres handel.²² Rathke på sin side påstår videre at årsaken til vardøværingenes manglende fiskeevne også kommer av allmuens misbruk av unødvendige varer de ikke burde ha hatt tilgang på i utgangspunktet.²³ Sannsynligvis sikter han her til handelen allmuen selv ønsker at skal videreføres. Uansett holder ikke forklaringen til Rathke vann i og med at han påpeker i samme avsnitt at også pomorene handler til seg, og konsumerer, brennevin. Hans

---

¹⁸ Aspaas, "Maximillian Hell og Johannes Sajnovics om folkeliv og natur i Øst-Finnmark anno 1769", s. 65-67.

¹⁹ Historiske databaser, Skipsanløpsliste (inn) Vardø, 1791.

²⁰ Historiske databaser, Skipsanløpsliste (inn) Vardø, 1791.

²¹ Rathke, *Professor Rathkes Reise I Finmarken og det nordlige Russland*, s. 28-29.

²² Helland, *Norges land og folk* (Kristiania: Aschehoug & co., 1905), s. 788.

²³ Rathke, *Professor Rathkes Reise I Finmarken og det nordlige Russland*, s. 29.

anklagelse ovenfor allmuen i Vardø kan kanskje heller sees som en refleksjon av den dansk-norske elitens pågående misnøye med brennevinshandel og kontroll i Nord-Norge i tiden.²⁴ Rathke viser også sympati ovenfor allmuen i Vardø, som han fremstiller som et offer av kjøpmannens priser. Allmuen i Vardø kjøpte nemlig varer fra resten av riket og Europa gjennom kjøpmannen, som de sammen med fangsten sin, byttet mot kornvarer og brensel med pomorene.²⁵ På denne måten endte de opp med en oppbygd gjeld ovenfor kjøpmannen på stedet. I slutten av sin beskrivelse av oppholdet sitt i Vardø presenterer Rathke en løsning på problemet, nemlig at allmuens gjeld anvendes til å forsyne allmuen med bedre redskaper og båter, samtidig som at allmuen må "oplyses om nødvendigheden af taknemmeligere behandling mod kjøbmanden, end den at bortsælge varerne til uvedkommende."²⁶

Dessverre var det ikke bare økonomien det sto dårlig til med for allmuen i Vardø, men sykdom og faren for å bli syk var også noe de måtte til enhver tid forholde seg til. Astronomene Hell og Sainovic fra Østerrike-Ungarn bemerket begge to at skjørbuk var utbredt vinteren 1768/69, hvor fire personer mistet livet, mens Hell og Sainovic og deres mannskap forholdt seg friske.²⁷ Skjørbuk var en vanlig sykdom som kunne få fatale konsekvenser, og det var på denne tiden manglende kunnskap om behandlinger og forebyggelser. Det var ikke uvanlig at mange soldater som tjenestegjorde på Vardøhus fikk skjørbuk, på grunn av en mangel på C-vitamin.²⁸

Sykdom var noe som preget hele Finnmark amt også etter Hell og Sainovic sitt besøk. I perioden 1792-1812 var amtet preget av sporadiske og lokale sykdommer ifølge Nils A. Ytreberg, noe som må ha opplevdes som svært problematisk for befolkningen ettersom det kun var en lege som betjente hele Finnmark.²⁹ Finnmark amt besto på denne tiden av nåtidens Troms og Finnmark fylke, så legehjelp i akutte situasjoner var på ingen måte garantert når legen potensielt må reise hele veien fra Tromsø til Vardø for å bistå, da etter å i det hele tatt ha fått beskjed om tilfellet. I enkelte år var konsekvensene av sykdomsherjingene ekstreme. I februar 1804 førte amtmann Unmack en oversikt over antallet døde av epidemien som herjet i Alta og Talvik mot slutten av 1803. Hele 320 mennesker skal ha mistet livet, så mange at det ble gravd ut store fellesgraver som de ikke engang klarte å fylle opp med lik. Enkelte skal

---

²⁴ Knutsen, "Dette fattige Lands Forarmelse...", s. 22-24.

²⁵ Rathke, *Professor Rathkes Reise I Finmarken og det nordlige Russland*, s. 25.

²⁶ Rathke, *Professor Rathkes Reise I Finmarken og det nordlige Russland*, s. 31.

²⁷ Aspaas, "Maximillian Hell og Johannes Sajnovics om folkelig og natur i Øst-Finnmark anno 1769", s. 65.

²⁸ Balsvik, *Vardø: Grensepost og fiskevær*, bind 2, s. 31.

²⁹ Ytreberg, *Handelssteder i Finnmark* (Trondheim: F. Bruns bokhandels forlag, 1980), s. 107.

visstnok ha blitt liggende ubegravd i 6-7 uker.³⁰ Og det hjalp nok ikke på lokalbefolkningens helse at de ofte slet med mangel på brensel for å holde varmen i hjemmene sine, slik Rathke observerer i 1801.³¹ Rathke var generelt svært kritisk til husholdningen i Vardø, dog han også anerkjente at det mye på grunn av vanskelig klima.³² Han presenterte en løsning på å kunne bedre skaffe føde til kyrne på Vardø. Rathke mente at hvis lokalbefolkningen fikk tilstrekkelig med opplæring kunne de klare å plante og kultivere noe gress på øya. Trær ble nok for vanskelig, ettersom kyrne hadde allerede for vane å tygge av barken og drepe det.³³ Hvor korrekt Rathke var angående føde til kyrne kommer ikke frem ut fra hans egen rapport, men han hadde i det minste rett om at brensel mangelen var problematisk. Å holde på varmen var et viktig aspekt av det å overleve på et værutsatt sted som Vardø. Fra gammelt av pleide man å grave huset sitt halvveis ned i bakken for å utnytte varmen fra jorda rundt seg. Slike hus var også der når Rathke var på besøk, og forble der noen år til, før etter hvert alle bodde i trehus over bakken utover 1800-tallet.³⁴

2.2 Familien og husholdningen

For å kunne danne seg et bilde av hvordan byen Vardø så ut rundt år 1800 er det også nødvendig å få seg et overblikk over innbyggernes hjem, og ikke minst, innbyggerne selv. Dette delkapitlet vil i stor grad basere seg på informasjonen oppgitt i den nasjonale folketellingen og Vardøs ministerialbok fra 1801, for å kunne skildre lokalsamfunnet på Vardø så nøyaktig som mulig. En slik fremgangsmåte vil naturligvis ikke kunne presentere et presist og fullstendig bilde av Vardøs innbyggere og besøkende. Unøyaktigheter i folketellingen som det ikke er gjort rede for kan ha forekommet, og reisende folk ble registrert på sitt eget hjemsted.³⁵ Det sesongbaserte folkelivet som kunne oppstå i havner langs Finnmarkskysten er derfor ikke reflektert i 1801-folketellingen. Det man derimot kan få et innblikk i, er lokalsamfunnet som bodde og oppholdte seg i Danmark-Norges mest avsidesliggende kjøpested.

I tillegg til de tidligere nevnte 5 menneskene som er oppført som beboere i Vardøhus festning, var det ifølge folketellingen fra 1801 kun 16 husholdninger i Vardø, bebodd av totalt 89

---

³⁰ Ytreberg, *Handelssteder i Finnmark* (Trondheim: F. Bruns bokhandels forlag, 1980), s. 111.

³¹ Rathke, *Professor Rathkes Reise I Finmarken og det nordlige Russland*, s. 25.

³² Rathke, *Professor Rathkes Reise I Finmarken og det nordlige Russland*, s. 29.

³³ Rathke, *Professor Rathkes Reise I Finmarken og det nordlige Russland*, s. 26.

³⁴ Balsvik, *Vardø: Grensepost og fiskevær*, bind 1, s. 32-33.

³⁵ Arkivverket, "Folketellingen 1801".

personer.³⁶ Jeg vil her bruke denne folketellingen i et forsøk på å skildre de fastboende i Vardø, og deres lokalsamfunn. Det er også viktig å nevne at disse 89 menneskene og 16 husholdningene kun er de som er oppført under "Wardøe Bye". Det bodde flere titalls mennesker i nærliggende bosteder i Vardø prestegjeld som svært sannsynlig opprettholdt kontakt og var ellers involvert i lokalsamfunnet i byen Vardø, noe som trolig også gjelder for andre nærliggende områder tilhørende andre prestegjeld. De andre bostedene i Vardø prestegjeld i 1801 var Kiberg, Persfjorden, Sandfjorden, Hamningberg, Makkaur og Båtsfjorden.³⁷ Til tross for at dette kapitlet i hovedsak tar utgangspunkt i husholdningene og menneskene som i 1801 var bosatt i Vardø by, er det viktig anerkjenne at menneskene fra blant annet disse stedene også ofte befant seg i Vardø, og hadde enten en direkte eller indirekte påvirkning på livene til de som bodde i byen.

Folketellingen fra 1801 inkluderer blant annet personers husstand, navn, alder, familiestilling, sivilstand og yrke. Ordet "yrke" er en forkortelse i den digitalt transkriberte folketellingen brukt i denne oppgaven. I originalen heter det "Personens Tittel, Embete, Forretning, Haandværk, Næringsvei eller hva denne leve af". For enkelhets skyld vil det bare bli referert til som "yrke" videre i oppgaven. Ytterligere informasjon er også tidvis oppgitt, men i Vardøs tilfelle er det hovedsakelig de tidligere nevnte beskrivelsene som ble oppført. Det er også viktig å merke seg at husstand ikke nødvendigvis kun var slekt og familie, men også for eksempel tjenestefolk og losjerende. Disse opplysningene kan fortelle oss mye om lokalsamfunnet i byen Vardø i år 1801, og også nærliggende år.

De oppførte yrkene fra tellingene er interessante. Som regel var det bare en person i hver husstand som hadde et yrke, og da også et ansvar for å få mat på bordet. Det finnes et svært klart og tydelig fellestrekk i arbeidet som fant sted på Vardø i 1801. I alle husstander, med unntak av to, bodde det fiskere, eller at de hadde et yrke som "ernærer sig ved fiskerie".³⁸ At fiske var hovednæringa i Vardø er kanskje ikke den mest spektakulære oppdagelsen en kan gjøre, men det er likevel bemerkelsesverdig. Fisk var ikke bare mat for befolkningen på Vardø, men også selve levebrødet deres. Fisket var grunnmuren for samfunnet på Vardø. De aller fleste av fiskerne er også oppført som bønder. Hva som menes med dette derimot er noe uklart. Det var lite dyrket jord i Finnmarksregionen i det hele tatt på denne tiden,³⁹ hvorav Vardø ikke var noe unntak. Å ha noen få husdyr, som for eksempel en eller to kuer, sauer eller

---

³⁶ Digitalarkivet, Folketelling 1801, Vardø.

³⁷ Digitalarkivet, Folketelling 1801, Vardø, Tellingskrets 2.

³⁸ Digitalarkivet, Folketelling 1801, Vardø.

³⁹ Sommerfeldt, "Kort beskrivelse over Finmarken", s.137-138.

geiter, som beitet i havkanten på tang og tare, var ikke uvanlig ifølge amtmannen i Finnmark,⁴⁰ så det er mulig at yrket "bonde" refererte til drift av husdyr i Vardø tellingen. Det er ikke utenkelig at familiemedlemmer og tjenestefolk var med på å utføre arbeidsoppgaver som hjalp fiskebondens yrke, som å passe husdyr eller sløye fisk. Resterende medlemmer av husstandene ble ikke oppført med noe yrke. Selv husstandenes tjenestefolk ble oppført uten yrke, ettersom det å være en av tjenestefolket gikk innunder familiestillingen en hadde i husstanden. Det å i det hele tatt ha et yrke var tilsynelatende forbeholdt husbonden, eller husstandens overhode, som skulle skaffe levebrød til hele sin husstand. Denne detaljen gjaldt alle husstandene, med unntak av en.

I en av de 16 husstandene bodde enken Birthe Olsdatter og hennes tre barn. Birthe skiller seg kraftig ut fra de andre innbyggerne i Vardø i 1801 ettersom hun er den eneste kvinnen med en familiestilling som "Husmoder". I tillegg til det er Birthe den eneste med noe udefinert yrke, ettersom hun "Ernærer sig ved sine hænders arbejde...". Hva hennes arbeid rent konkret gikk ut på er ikke ytterligere beskrevet i tellingen. Skal en tro Sommerfeldt, daværende amtmann i Finnmark, drev Birthe neppe med tradisjonelt husarbeid ettersom norske kvinner bosatt i Finnmark utenfor Alta sogn manglet kunnskap til å kunne blant annet veve og spinne garn.⁴¹ Med mindre Birthe Olsdatter var et unntak fra denne påståtte kunnskapsmangelen blant Finnmarks kvinner, er det vanskelig å si hva slags håndarbeid hun faktisk bedrev. Det kan ytterligere virke som at husstanden til Birthe Olsdatter var i en noe spesiell situasjon rundt tiden folketellingen ble utført, ettersom det står videre under hennes yrke at "...samt sønnen fisker-og nyder almisse".⁴² Hennes ugifte 20 år gamle sønn Iwer var altså også en fisker, og familien var trolig utsatt for noe form for uhell i tiden før tellingen ettersom de mottok almisse. Kanskje var familiens uhell knyttet til Birthes ektemann sin død, eller at familien var hardt preget av sykdom. Ministerialbøkene for Vardø prestegjeld viser at både Birthe⁴³ og hennes 15 år gamle datter Olawe⁴⁴ døde i november i 1801, uten at noen dødsårsak ble oppført. Eksempelen med Birthe Olsdatter sin husstand og familie viser til at lokalsamfunnet i Vardø i 1801 var et samfunn med en viss grad av medmenneskelighet og nestekjærlighet. Ytterligere er det et eksempel på hierarkiet både i hjemmet og samfunnet øvrig, ved at enhver

---

⁴⁰ Sommerfeldt, "Kort beskrivelse over Finmarken", s. 138.

⁴¹ Sommerfeldt, "Kort beskrivelse over Finmarken", s. 138.

⁴² Digitalarkivet, Folketelling 1801, Vardø, Tellingskrets 1, person nr 55, Birthe Olsdatter.

⁴³ Digitalarkivet, Ministerialbok for Vardø prestegjeld 1796-1804, folio (339), Birthe Salomonsdatter* (*Birthe Olsdatter er her blitt oppført med "Salomonsdatter*" som etternavn. Det er med stor sannsynlighet feil, ettersom andre detaljer som alder, bosted og familiestilling stemmer overens med informasjonen fra folketellingen).

⁴⁴ Digitalarkivet, Ministerialbok for Vardø prestegjeld 1796-1804, folio (339), Olawe Salomonsdatter.

husstand skulle ha et overhode, helst representert av en mann, som driftet arbeid som skulle brødfø familien sin.

Hva så med kvinnene, barna og tjenestefolket? Randi Rønning Balsvik har skrevet utdypende om både kvinnen og barnets liv og rolle i arbeidslivet i Vardø i sitt tobindsverk om Vardø fra 1850-1950.⁴⁵ Mye her er ikke så relevant for tilstanden til de som levde i Vardø i 1801, siden både befolkningen, fisket og handelen var langt større i perioden Balsvik beskriver. Til tross for det er det noen linjer vi kan trekke til 1801. Selv om husmødrene i 1801 var oppført uten noe yrke i folketellingen, betyr ikke det at de ikke arbeidet. Husmoren satt med kanskje den største arbeidsmengden av dem alle, avhengig av størrelse på hjem, familie og eventuelt tjenesteskap. Mens husbonden var ute i timevis, og kanskje dagevis, for å fiske og handle, fortsatte husmoren med det "usynlige" hjemmearbeidet som alltid måtte gjøres. Mat måtte stelles i stand, kyr bli melket, stoff bli strikket og sydd om, og om det var barn for små til å hjelpe til i noen særlig grad i husholdningen, ble arbeidsmengden økt enda mer.⁴⁶ Det er en stor mengde muntlige gjenfortellinger av minner fra barndommen i Vardø som er blitt nedskrevet. Blant annet er det en som husker hvordan faren hans ikke fikk til å verken koke seg fakke eller skjære et stykke brød til seg selv.⁴⁷ Selv det muligens er noe overdrevet på et humoristisk vis, skildrer det også lokalsamfunnet og familiedynamikken som var i Vardø. Husbonden var kanskje den som skaffet inntekt og levebrød, men husmoren var det bankende hjertet som holdt husstanden gående.

Basert på en slik arbeidsfordeling mellom husbonden og husmoren var det naturligvis ønskelig at enhver husstand skulle ha begge rollene fylt. Kanskje er det nettopp derfor Birthe Olsdatter skiller seg litt ut i 1801 folketellingen. Å bli enke eller enkemann var slettes ikke uvanlig i Vardø på den tiden. Det var mange i 1801 som enten var inngått sitt andre eller tredje ekteskap, eller var blitt tjenestefolk etter å ha blitt enke.⁴⁸ Lokalsamfunnet virket som at fant en måte å reintegrere folk i samfunnet etter tapet av en ektemake. Så hvorfor var ikke det tilfelle med Birthe? Det er vanskelig å si sikkert, men det kommer frem av folketellingen at hennes 20 år gamle ugifte sønn var fisker, så en mulighet er at mor og sønn holdt familien gående i en slags overgangsperiode. Det virker i det minste som en plausibel teori.

---

⁴⁵ Balsvik, *Vardø: Grensepost og fiskevær*, bind 2, s. 7-87.

⁴⁶ Balsvik, *Vardø*, 2, s. 32-38.

⁴⁷ Balsvik, *Vardø*, 2, s. 38.

⁴⁸ Digitalarkivet, Folketelling 1801, Vardø.

Inkludert husstanden til Birthe Olsdatter var det 11 husstander som ernærte seg hovedsakelig av fiske, utført av blant annet husbonden selv. Annet enn de som arbeidet med gjenoppbyggingen av festningen var det altså bare fem andre husstander som ble oppført i tellingen, med yrker som ble beskrevet ytterligere. Noen av disse husbondene sine yrker ble listet opp i tillegg til at de "ernærer sig ved fiskerie", og var relativt vanlige yrker i kystsamfunn på den tiden. Der var en som arbeidet som los, en som var både klokker og skolemester, samt en lensmann. Disse var også oppført som "ernærer sig ved fiskerie". Kun to husstander i Vardø i 1801 ble oppført med en husbonde som hverken selv var fisker eller at de "ernærer sig ved fiskerie", og disse to husstandene representerer også et sosialt skille i samfunnet på Vardø.

Tollkontrolløren Wadel og sognepresten Daae skilte seg noe ut i lokalbefolkningen i Vardø i år 1801, om en legger folketellingen til grunn. Det er ikke kun grunnet deres mer prestisjefylte yrker. For det første er deres to familier de eneste som tilsynelatende viderefører et familienavn til sine barn, fremfor en patronymisk navngiving hvor barna tar farens fornavn til sitt etternavn. Deres to husstander er også de eneste som hadde flere tjenestefolk tilhørende seg. Wadel hadde fire tjenestefolk i sin husstand, mens Daae hadde tre. I husstanden til tollkontrollør Wadel losjerte også den pensjonerte Thomas Jacobæus som arbeidet som handelsfaktor ved handelen på Vardø. Husstandene til de to mennene var også de første som ble listet opp i tellingen. Basert på opplysningene i folketellingen fra 1801 virker det tydelig som at disse mennene og deres husstander spilte sentrale roller i lokalsamfunnet i Vardø, og det er nærliggende å tenke at deres økonomi og livsstil var noe annerledes fra mange av de andre innbyggerne. Dette er også reflektert i reiseskildringene til Rathke, og Hell og Sainovic. Hell og Sainovic omgikk for det meste med presten, kjøpmannen og det militære personellet på festningen under sitt besøk,⁴⁹ og det nevnes svært sjelden noen andre mennesker enn disse i deres beretninger fra besøket i Vardø. Rathke på sin side beskriver husene han ser i Vardø som "fiskerhytter", unntatt handelshuset og boligene til de mer velstående innbyggerne i Vardø.⁵⁰ Det at Vardø i tillegg til fiskere og bønder hadde blant annet en tollkontrollør og en sogneprest boende fast i byen viser at det ikke bare var de besøkende handelsmennene som brakte et mangfold til Vardø under handelssesongen, men at Vardø hadde et eget, dog noe lite, mangfoldig lokalsamfunn som var boende der året rundt.

---

⁴⁹ Kragemo, "Pater Hells vardøhusekspedisjon", s. 99-101.

⁵⁰ Rathke, *Professor Rathkes Reise I Finmarken og det nordlige Russland* (Vadsø Trykkeri, 1899), s. 24.

Som det tidligere er vist til var forholdene i Vardø tidvis tøffe, noe som reflekteres i ministerialboka for Vardø prestegjeld. Ministerialboka inkluderer altså de andre bosetningene i Vardø sogn i tillegg til Vardø by. Hvis en igjen ser på kun 1801, ble det da født 5 barn, hvorav et av de var dødfødt.^{51 52} Det ble også inngått to ekteskap i Vardø samme året.⁵³ Men at forholdene og levekårene var tøffe blir først svært synlig om en ser på oversikten over mennesker som døde i 1801. Ifølge ministerialboka mistet hele 22 mennesker livet i Vardø prestegjeld det året.⁵⁴ Det er like mange kvinner som menn på listen, og alderen har et stort sprik, fra en gutt som ble åtte dager gammel, til den tidligere nevnte pensjonerte handelsfaktoren Thomas Jacobæus som rakk å bli 65 år gammel. Denne oversikten tar ikke høyde for eventuelle mørketall som kan ha forekommet, men den gir allikevel et inntrykk av samfunnets forhold til familie, relasjoner og død. Videreføring av nytt liv i Vardø virker som at var sjeldent, noe som ikke er veldig overraskende gitt den lave befolkningen. Samtidig var døden ofte nære. Ikke bare kunne fisket være risikofyllt, og skjørbuken truende, men hele 9 av de 22 menneskene som omkom i 1801 var 18 år gamle eller yngre, i tillegg til det dødfødte barnet.

3. Finnmark og pomorhandelen

I Finnmarksregionen var det spesielt en gruppe besøkende handelsmenn som var viktige, nemlig de russiske pomorene. Ikke bare skyldtes det varene de brakte med seg til regionen, men handelen mellom norske finnmarkinger og russiske pomorer la grunnlaget for utviklingen av bosetninger, og senere byer, som Vardø og Hammerfest. Handelen foregikk for det meste personlig mellom privatpersoner, i form av varebytte. Dette førte til at mye av handelen aldri ble loggført, og at den tidvis var ulovlig. Til tross for det var pomorhandelen som foregikk langs finnmarkskysten svært viktig for lokalbefolkningen sine liv, og ble ofte godtatt av riket, og sett på som et nødvendig onde.

Dette kapittelet skal fungere både som en rask innføring i historisk kontakt mellom pomorer og nordmenn, i tillegg til å gi en kort oversikt over handelen og varene som ble handlet. Derfor er det hensiktsmessig å først forklare hvem pomorene var, og tydeliggjøre forskjeller mellom blant annet begrepene "pomor" og "russer". Disse to begrepene går i tidligere litteratur litt om hverandre, kanskje fordi pomorhandelen ble tidligere omtalt som "russehandelen", og

---

⁵¹ Digitalarkivet, Ministerialbok for Vardø 1764-1804, folio (2028Q), fødte og døde barn i 1801.

⁵² Digitalarkivet, Ministerialbok for Vardø 1764-1804, folio (2028Q), dødfødte i 1801.

⁵³ Digitalarkivet, Ministerialbok for Vardø 1764-1804, folio (33), viede i 1801.

⁵⁴ Digitalarkivet, Ministerialbok for Vardø 1764-1804, folio (388-399a), døde og begravede i 1801.

ordet "pomor" ble først tatt i bruk av de lærde i slutten av 1800-tallet.⁵⁵ I kilder fra samtiden ble pomorene omtalt som russere, for eksempel ved Sommerfeldts beskrivelse av handlende russere fra blant annet Arkhangelsk og Onega.⁵⁶ Vi kan her tolke det som at russerne Sommerfeldt referer til er pomorer, ettersom pomorenes hjemsted var i bosetninger rundt Kvitsjøen i Russland, som for eksempel Arkhangelsk og Onega.⁵⁷ Pomorene er en russisk folkegruppe med en egen kulturidentitet som stammer fra Kvitsjøen-området. Historikeren Einar Niemi sammenfatter det godt, "Pomor-begrepet er altså knyttet til Kvitsjøens maritime russiske kultur".⁵⁸

3.1 Pomorhandelens bakgrunn

Av bevarte kilder vi har i dag ble Vardø for første gang nevnt i år 1307, i forbindelse med at erkebiskopen i Nidaros dro til Vardø for å innvie en kirke der.⁵⁹ At selveste erkebiskopen dro dit vitner til at det sannsynligvis allerede var en bosetning nordmenn der fra før av, som trolig hadde vært bosatt der i en lengre stund allerede. Pomorene på sin side, begynte kolonisering og bosetting av Kvitsjøen-området en gang på 1100-tallet.⁶⁰ Til tross for at bosettingen av områdene fant sted i disse tidsperiodene finnes det fortsatt bevis på enda tidligere kontakt mellom regionene, men da mellom andre folkegrupper. Den norske vikingen Ottar reiste på 800-tallet nord- og østover fra sitt hjem, trolig i Troms, mot det han kalte Bjarmeland. Den nøyaktige geografiske plasseringen av Bjarmeland er usikkert enda i dag, men mange plasserer det i området vest for Kvitsjøen og/eller på Kolahalvøya.⁶¹ Ut fra Ottars reiseberetning mot Bjarmeland kommer det frem at han forsto noe samisk, og at språket bjarmerne snakket var beslektet.⁶² Akkurat hvem bjarmerne var er ikke et spørsmål denne oppgaven skal forsøke å besvare, men Ottars reise viser til at det allerede på 800-tallet var oppdaget en sjøvei østover og at det hadde vært kontakt mellom folkegrupper fra Kvitsjøen og Kola, og Nord-Norge.

Som bevis på langvarig kontakt mellom pomorene og nordmenn, også spesifikt nordmenn fra Vardø, eksisterer det også fysiske bevis. Allerede på 1500-tallet fungerte Vardø som havn for reisende, når europeiske stormakter sendte ekspedisjoner for å finne en nordøst passasje til

---

⁵⁵ Niemi, "Pomorhandelen sett med norske øyne", s. 15.

⁵⁶ Sommerfeldt, "Kort beskrivelse over Finmarken", s. 154.

⁵⁷ Niemi, "Pomorhandelen sett med norske øyne", s. 15.

⁵⁸ Niemi, "Naboer gjennom tusen år", s. 10.

⁵⁹ Nissen, "Vardø og Vardøhus i eldre tid", s. 22.

⁶⁰ Niemi, "Naboer gjennom tusen år", s. 9.

⁶¹ Dzakson, "Bjarmeland", s. 38.

⁶² Simonsen, "Alfred den Store og Ottar", s. 12.

Asia trengte et sted langs kysten å kunne legge an. En annen hensikt med ekspedisjonene var å finne et egnet sted øst for Vardø en kunne bygge en festning for å kontrollere den eventuelle nordøstpassasjen.⁶³ Perioden var med andre ord preget av internasjonal konkurranse om land- og havområdene øst for Vardø, Kolahalvøya og videre østover mot Sibir. Disse områdene var også relativt lite befolket. I tillegg til dette eksisterte det allerede noe skipstrafikk mellom andre europeiske kongedømmer enn Danmark-Norge. For eksempel nederlenderen De Moucheron hadde et pakkehus i Arkhangelsk, og drev handel mellom Kvitsjøen og Nederland.⁶⁴ Denne skipsfarten mellom Kvitsjøen og Kolahalvøya, og Norge og Vest-Europa, er synlig i en rekke inskripsjoner i et flatt skiferberg på Fiskerhalvøya i nåtidens Russland. De fleste inskripsjonene der er gjort av russiske skipsførere på 1800-tallet, men det er også inskripsjoner gjort av mange Flensburgere og trolig nederlendere fra slutten av 1500-tallet og senere.⁶⁵

Det var i samme tidsrom at Christian IV risset inn sitt navn i kongestokken i Vardø i 1599, etter en reise østover langs Kolahalvøya samme år. Kongestokken var originalt en takbjelke i et lite hus i Vardø som ble ivaretatt og flyttet til Vardøhus festning etter huset ble revet.⁶⁶ Gorter påstår at Christian IVs signering av takbjelken høyst sannsynlig var inspirert av inskripsjonene som er gjort på Fiskerhalvøya, og fungerte som et slags svar på dem.⁶⁷ Det er ikke så usannsynlig ettersom at Christian IV muligens kan ha følt seg truet av den økte interessen, særlig fra Nederland, i området, og at utgangspunktet for hans reise til Vardø og Kolahalvøya var å kontrollere skipsfarten i området og vise sin militære styrke og tilstedeværelse.⁶⁸ Inskripsjonene på Fiskerhalvøya og Christian IVs signering av kongestokken viser at Vardø spilte en sentral rolle i skipsfart og handel i Finnmark også før starten av 1800-tallet. Derimot viser det ikke mye til nordmennene som var bosatt i Finnmark og deres kontakt med pomorene.

Utviklingen mot en stødig og årlig kontakt mellom pomorene og nordmennene i Finnmark skjedde trolig på starten og mot midten av 1700-tallet. I kildene våre er pomorfiskere først registrert i 1743 av amtmann Kjeldsen, som så omtrent 60 båter ved Vardø, og at de hadde begynt å komme allerede noen år tidligere.⁶⁹ Et handelsforhold hvor pomorene brakte

---

⁶³ Gorter, "Inskripsjonene på Fiskerhalvøya og kongestokken i Vardøhus festning", s. 78.

⁶⁴ Gorter, "Inskripsjonene på Fiskerhalvøya og kongestokken i Vardøhus festning", s. 78.

⁶⁵ Gorter, "Inskripsjonene på Fiskerhalvøya og kongestokken i Vardøhus festning", s. 83.

⁶⁶ Willoch, "Christian IV's reise", s. 166.

⁶⁷ Gorter, "Inskripsjonene på Fiskerhalvøya og kongestokken i Vardøhus festning", s. 90-92.

⁶⁸ Willoch, "Christian IV's reise", s. 164.

⁶⁹ Bratrein, "Russefisket i Finnmark", s. 35.

hovedsakelig mel i bytte mot fisk eller betaling utviklet seg raskt, og ble raskt også det handelsmønsteret som skulle definere selve kjernen av fremtidig pomorhandel. Denne tilgangen på mel utnyttet finnmarkingene godt, selv på ulovlig vis, ettersom melet pomorene tok med seg var langt billigere enn melet en kunne kjøpe fra Danmark-Norge. Selv kommandanten på Vardøhus festning følte et behov for å nevne dette i en erklæring fra 1780-tallet, hvor han skriver at dansk mel kostet 72 skilling vågen, mens mel fra pomorene kostet bare rundt 34 skilling vågen.⁷⁰ Handelen som utviklet seg på midten av 1700-tallet mellom nordmenn og pomorene satte også sine spor i lokalmiljøene. Til tross for at det var ulovlig å bygge hus for at pomorer skulle etablere seg i Finnmark, var det i 1770-årene registrert hus på pomorer mange steder langs Finnmarkskysten.⁷¹ I tillegg til dette utviklet det seg også et eget handelsspråk som ble brukt i møter mellom nordmenn og pomorer, med innslag av russiske og norske ord. Dette språket er senere kalt "russenorsk", og var mest vanlig utover 1800-tallet, men begynte å forme seg tidligere ettersom det kommer frem av amtmann F. W. Wedel Jarlsberg beskrivelser av "russenorsk", at det allerede i 1812-14 er godt utviklet og fungerende i handelssituasjoner.⁷² At et bruksspråk utvikler seg i tilknytning til handel mellom to folkegrupper er ikke et uvanlig fenomen i historien, men som historikeren Ingvild Broch påpeker har "russenorsk" et særpreg. I motsetning til lignende språkutviklinger kan nordmennene og pomorene tolkes til å ha vært nærmest sosialt likeverdige, grunnet at folkegruppene har bidratt med omtrent like mange ord.⁷³

Det er ikke uvanlig å lese om at pomorhandelens storhetstid skjedde utover 1800-tallet. Dette henger mye sammen med at pomorhandelen ble på den tiden utvidet, for eksempel til Tromsø og Vesterålen i 1839.⁷⁴ For pomorhandelen helhetlig kan en slik framstilling stemme relativt godt, men som det vil vises til i denne oppgaven passer ikke en slik framstilling like godt om det avgrenses til kun Finnmark.

3.2 Pomorenes fiske og varer

Havet utenfor Finnmark var svært rikt på fisk, og derfor også ettertraktet. Selv om pomorene kom vestover mot Finnmark for å handle, er det kanskje mest sannsynlig at det som drev de vestover var jakten på fisk. For norske fiskere i Finnmark rundt år 1800 var dette stort sett uproblematisk. Nordmennenes fiskemetoder og redskaper var i denne tiden under utvikling.

---

⁷⁰ Ytreberg, *Handelssteder i Finnmark* (Trondheim: F. Bruns bokhandels forlag, 1980), s. 179.

⁷¹ Niemi, "Naboer gjennom tusen år", s. 19-20.

⁷² Broch, "Pidginspråket russenorsk", s. 24.

⁷³ Broch, "Pidginspråket russenorsk", s. 28.

⁷⁴ Einar Richter Hanssen, *Pomorhandelen i Finnmark* (Vadsø: Skoledirektøren/Høgskolen i Finnmark, 1977), s.23.

Mot siste halvdel av oktroitida var nordmenns foretrukket fiskeredskap håndsnøret, hvor man satt nærme land og pilket etter fisk, men garn, knot og linebruk ble mer og mer brukt mot og utover 1800-tallet.⁷⁵ Samtidig oppholdt pomorene seg lenger ut fra kysten, hvor de fisket med line fra båten.⁷⁶ Fiskende pomorer og nordmenn fisket i det samme havet, men var sjelden direkte konkurrenter. Den største interessekonflikten kunne potensielt ha oppstått når pomorene måtte fiske etter agn, som de oppsøkte langs kysten og inn i fjordene.⁷⁷ Til tross for dette hadde norske fiskere et stort sett godt forhold til fiskende pomorer, i og med at de gjennom det forholdet fikk enklere tilgang på varer som tømmer, mose og brensel, i tillegg til rug og rugmel, som var en svært sentral del av en finnmarking sin diett rundt år 1800.

Selv om fisket var hovednæringen og primærårsaken for pomorenes tilstedeværelse i regionen, sto også handelen sentralt i pomorenes lokalsamfunn, mye likt som for finnmarkingene og vardøværingene selv. Pomorene som reiste til Norge ønsket å bringe med seg fisk tilbake til Kvitsjø-området de kom fra, hvor det ble lagret i handelshus og solgt og fraktet videre innover Russland. For å få tak i fisken de jaget etter kunne pomorene fiske det selv, men de kunne også handle det til seg fra nordmennene. Mange pomorer opererte derfor både som handelsmenn og som fiskere. Utviklingen av fiskeredskap og teknikker blant norske fiskere som ble nevnt tidligere er igjen relevant her. Utviklingen skjedde jo samtidig som en økning tilreisende pomorer på jakt etter fisk ankom, og de var villige til å selge varer som norske fiskere trengte. Men at norske fiskere i Finnmark begynte å bruke nye redskaper for å fange mer fisk skjedde ikke bare grunnet pomorene og deres medbrakte varer. I 1783 ble det ansatt handelsinspektører som skulle skaffe lære bort fisketeknikker, som for eksempel å fiske etter sild, torsk, og flyndre med garn, til norske fiskere.⁷⁸ Det kan tyde på at de københavnske handelskompaniene som da drev handelen i Finnmark var oppmerksomme på pomorenes fisketeknikker og hell, og ønsket at norske fiskere skulle kunne konkurrere bedre. Resultatet utviklet seg derimot til å styrke de lokale fiskernes handelskraft i møte med pomorene.

Etter at handelen ble frigitt i 1787, og Vardø og Hammerfest fikk bystatus i 1789, var pomorskip pliktige til å anløpe Vardø og angi lasten sin for tollbetjenten på stedet. I tillegg hadde pomorene, som eneste utenlandske unntak, lov til å handle på kremmerleiene i Finnmark.⁷⁹ Gjennom å se på varelistene og skipsanløpslistene fra perioden etter kan vi da danne

---

⁷⁵ Ytreberg, *Handelssteder i Finnmark* (Trondheim: F. Bruns bokhandels forlag, 1980), s. 150.

⁷⁶ Bratrein, "Russefisket i Finnmark", s. 36.

⁷⁷ Bratrein, "Russefisket i Finnmark", s. 38-39.

⁷⁸ Ytreberg, *Handelssteder i Finnmark* (Trondheim: F. Bruns bokhandels forlag, 1980), s. 150.

⁷⁹ Ytreberg, *Handelssteder i Finnmark*, s. 97.

oss et bilde av selve omfanget av pomorhandelen i Vardø. Det er også viktig å merke seg her at ulovlig handel trolig fortsatte i perioden, ettersom det ble bestemt i 1796 at "tuskhandel" mellom pomorene og nordmenn ble tillatt i Finnmark i makketiden (15. Juli til 15. August), og bare da.⁸⁰ En kan tenke seg at selv med dette ytterligere unntaket ovenfor pomorene, ble det allikevel gjort handel som forble uregistrert.

Etter at handelen ble frigitt fungerte tollstasjonen Vardø som et slags første stopp for pomorene, som skulle videre vestover for å handle og fiske mer.⁸¹ Dette reflekteres i skipsanløpslistene fra Vardø i 1801. Av 32 skip som la til havn i Vardø var 28 av skipene ankommet fra bosetninger i Kvitsjøen, med oppgitte destinasjoner som strakk seg videre langs den nord-norske kysten.⁸² Skipene til pomorene ble alle registrerte som lodjer, til tross for stor variasjon i størrelser på noen av skipene. En lodje under skipperen Aachen Waskin ble registrert som 18 lester, mens en annen lodje under Jacob Surgin var på 7 lester.⁸³ Båtene som ankom Vardø fra Kvitsjøen var altså forskjellige i størrelse, mannskap og last, og ettersom de fleste pomorer ankom omtrent i samme tid, etter isen i Kvitsjøen smeltet, kan en bare tenke seg folkemyldret som oppsto i Vardø i tidlige sommertider.⁸⁴ Mange av pomorskipene som ankom Vardø i 1801 hadde oppført sin destinasjon som et annet sted i Øst-Finnmark, mens mange andre skulle videre vestover langs Finnmarkskysten til for eksempel Måsøy, Kjelvik eller Hammerfest.⁸⁵ To av pomorskipene som ble registrert, lodjene til "Jagard" og Michael Kussin, hadde satt Tromsø som sin destinasjon.⁸⁶ Av pomorskip som hadde anløp i Vardø i 1801 var de to lodjene de som reiste lengst langs norskekysten, noe som viser at pomorene og deres varer var en integrert del av handelen, fisket og makketiden i store deler av Finnmark og Troms på tidlig 1800-tallet.

Skipsanløpslistene viser at det var en betydelig mengde pomorer som tok ferden til Finnmark fra Kvitsjøen, men de viser ikke hva disse båtene var lastet med. Det kan vi derimot få et innblikk i ved å se på varelistene fra samme år. I 1801 er det registrert over 100 forskjellige typer innkommende varer til Vardø, men det er særlig en vare som skiller seg ut når det gjelder mengden av den samme varen. Det kom i 1801 inn 14200 våger med rugmel til Vardø,

---

⁸⁰ Brox, "Russehandelen i Finnmark og Troms", s. 522.

⁸¹ Brox, "Russehandelen i Finnmark og Troms", s. 523.

⁸² Historiske databaser, Skipsanløpsliste (inn) for Vardø, 1801.

⁸³ Historiske databaser, Skipsanløpsliste (inn) for Vardø, 1801.

⁸⁴ Brox, "Russehandelen i Finnmark og Troms", s. 523.

⁸⁵ Historiske databaser, Skipsanløpsliste (inn) for Vardø, 1801.

⁸⁶ Historiske databaser, Skipsanløpsliste (inn) for Vardø, 1801.

alt fra Russland.⁸⁷ Det var selvfølgelig ikke bare rugmel pomorene tok med seg til Vardø og Nord-Norge. De brakte også andre varer som havregryn, salt, såpe, støvler, tære, og andre dagligdagse nødvendighetsvarer for nordmenn bosatt på værutsatte fiskevær langs kysten.⁸⁸ Men ingen av disse varene kunne måle seg i mengde med rugmelet. Det virker tydelig at pomorene ankom Finnmarksregionen med en tydelig handelsplan, som gikk ut på å skaffe fisk ved å selge nødvendighetsvarer til nordmenn som de visste at nordmenn selv ikke kunne lett innhente.

At Vardø, en by med 94 innbyggere, tok imot nesten 270 tonn rugmel i løpet av bare ett år, ville vært ganske utrolig. Det ville også vært en unøyaktig fremstilling. Selv om varelistene for Vardø viser at det ankom rugmel i uproporsjonalt store mengder sammenlignet med innbyggerne, kan vi ved å se på andre handelssteders varelistene oppdage at varene som ble registrert inn til Vardø kunne også bli fraktet videre vestover. I 1801 ble det i Hammerfest registrert at det kom 9850 våger rugmel fra "utenriks",⁸⁹ mens i Tromsø kom det 9148 våger rugmel fra "fremmede steder".⁹⁰ Disse vågene rugmel utgjør mer enn rugmelet som ankom Vardø, men det må regnes med at ikke alle pomorskip faktisk stoppet innom tollstedet i Vardø på vei østover selv om det i utgangspunktet var lovpålagt. Handelslovene i Finnmarksregionen ble, som vist til tidligere, ikke alltid oppholdt, og i tillegg fikk pomorene lov til å anløpe Hammerfest i stedet for Vardø dersom de ble tvunget til det av storm og uvær.⁹¹ Denne unntaksregelen kan sannsynligvis ha blitt brukt også som et smutthull av pomorer som ikke så nødvendigheten av et stopp i Vardø på sin reise vestover.

At pomorene tok med varene sine videre vestover fra Vardø etter registreringen der kan også sees i skipsanløpslistene fra eksempelvis Hammerfest. Skipperen Jan Makiloff står oppført i Vardøs skipsanløpsliste fra 1801 med en lodje som fraktet 1000 våger, hvor innholdet ikke er oppgitt. Makiloff er her oppført som hjemmehørende til Kem ved Kvitsjøen, med Hammerfest som sin destinasjon.⁹² Det virker som at Makiloffs reise til Hammerfest foregikk relativt feilfritt ettersom han også er registrert i Hammerfest sin skipsanløpsliste fra 1801, men der uten noen spesifisert størrelse på last. Det kommer også frem fra listen i Hammerfest at Makiloffs destinasjon fra Hammerfest var "Russland", som tyder på at handels- og, muligens,

---

⁸⁷ Historiske databaser, Vareliste (inn) for Vardø, 1801,

⁸⁸ Historiske databaser, Vareliste (inn) for Vardø, 1801

⁸⁹ Historiske databaser, Vareliste (inn) for Hammerfest, 1801,

⁹⁰ Historiske databaser, Vareliste (inn) for Tromsø, 1801,

⁹¹ Ytreberg, *Handelssteder i Finnmark* (Trondheim: F. Bruns bokhandels forlag, 1980), s. 97-98.

⁹² Historiske databaser, Skipsanløpsliste (inn) for Vardø, 1801.

fiskeferden til Makiloffs lodje gikk etter planen.⁹³ Kanskje skulle han ta lodjen hjem til Kem etter handelsferden til Hammerfest, eller muligens først levere og selge fangsten og innkjøpsvarene sine i et handelshus i for eksempel Arkhangelsk. Skipsanløpslistene gir dessverre ikke innblikk i hjemreisen til pomorskipene i 1801. Ikke alle pomorskipene fulgte den eksakte ruten de oppga i møte med tollinspektøren i Vardø på lik linje med Jan Makiloff. Et interessant eksempel er Kuskina Olexce og hans lodje som ankom Vardø i 1801 med en last på 400 våger, og skulle til Gamvik.⁹⁴ Gamvik var på starten av 1800-tallet bare et lite fiskevær uten de større havnesentrene man fant i for eksempel Vardø, Vadsø eller Hammerfest,⁹⁵ så det kan antas at det her foregikk en del handel lokalt med norske fiskere. Det mest interessante med Olexce er at navnet hans dukker også opp i skipsanløpslisten for Hammerfest, som ligger omtrent dobbelt så langt lenger vest for Vardø enn hva Gamvik gjør. Navnet hans er i Hammerfest stavet litt annerledes, men han skal ha ankommet fra Vardø, som gjør det svært sannsynlig at det er samme skipper og lodje det er snakk om.⁹⁶ Enda mer interessant er at Olexce, i likhet med en del andre pomorer som ankom Hammerfest i 1801, reiste vekk igjen uten å melde fra til tolleren på stedet.⁹⁷ Reisene til Olexce og Makiloff skiller seg fra hverandre ved at mens Makiloff sine opplysninger var korrekte og reisen gikk etter planen, endte Olexce med å ikke bare reise lenger vest enn først oppgitt, men også å reise hjem uten å melde fra. Kanskje er dette et eksempel på en forskjell i erfaring mellom de to skipperne og deres mannskap. Det kan selvfølgelig også være grunnet rene tilfeldigheter eller ulykker at Olexce sin reise endret seg underveis. Uansett årsaken bak ulikhetene mellom akkurat disse to pomorenes reise til Finnmark, er forskjellene med på å male et bilde av pomorene som et mangfoldig folkeslag, på lik linje med nordmennene bosatt langs Norges nordlige kyst.

3.3 Handelens nytteverdi for de to partene

Pomorhandelen i Vardø og Finnmark var fordelaktig ikke bare for nordmennene som var bosatt der, men også for de tilreisende pomorene. Det hadde foregått ulovlig handel mellom pomorer og nordmenn allerede i oktroitiden. Det, i tillegg til monopolet de københavnske handelskompaniene hadde over finnmarkshandelen, førte til en periode på midten av 1700-

---

⁹³ Historiske databaser, Skipsanløpsliste (inn) Hammerfest, 1801-

⁹⁴ Historiske databaser, Skipsanløpsliste (inn) Vardø, 1801.

⁹⁵ Ytreberg, *Handelssteder i Finnmark* (Trondheim: F. Bruns bokhandels forlag, 1980), s. 279.

⁹⁶ Historiske databaser, Skipsanløpsliste (inn) Hammerfest, 1801.

⁹⁷ Historiske databaser, Skipsanløpsliste (inn) Hammerfest, 1801.

tallet som ble senere omtalt som uår.⁹⁸ Pomorene og deres mel ble sett på som redningen og de ble tatt godt imot av nordmennene, noe som også reflekteres i den gradvis mildere lovgivningen som stadig utvidet pomorenes handelsprivilegier i Finnmark og Nord-Norge fra 1700-tallet og utover 1800-tallet. Men også pomorene må trolig ha hatt en viss motivasjon for å både starte og opprettholde denne handelen. Det er ikke så mye man vet om pomorenes holdninger til handelen rundt år 1800,⁹⁹ men noen antagelser kan tas. Pomorene fraktet med seg fangsten og byttevarene hjem på høsten, før Kvitsjøen fryste over, med formål om å selge det til det øvrige russiske markedet.¹⁰⁰ Trolig beholdt de nok fisk selv for å komme seg gjennom vinteren, men det virker som at pomorhandelen var først og fremst økonomisk gunstig for pomorene selv. Resten av fisken ble da sannsynligvis solgt og sendt videre langs elveveiene til russere bosatt innover i det russiske riket. Pomorene fungerte altså som en tilførselsvei fra fisken i nord, til russiske hjem sørover.

Selv om pomorhandelen var gunstig for både nordmenn og pomorer, var den nok viktigst for nordmennene langs Finnmarkskysten. Pomorene brakte med seg nødvendighetsvarer til nordmennene, og selv lokale embetsmenn begynte å ta til orde allerede på 1700-tallet om at denne handelen var både viktig og nødvendig, særlig for Finnmark.¹⁰¹ Rundt år 1800 representerte pomorhandelen en tilførsel på mat en ikke kunne dyrke selv. Fra pomorene kjøpte man også artikler som hjalp nordmennenes evne til å utføre eget fiske, som støvler, snøre og seil.¹⁰² Pomorhandelen foregikk også under Napoleonskrigene, hvor England iverksatte en blokkade av dansk-norske og russiske handels- og fiskeskip i krigsårene. Blokkaden var delvis suksessfull, særlig innledningsvis. De tilreisende pomorene turte ikke reise like langt vest som tidligere, og stoppet som oftest i Vardø, hvor norske skip kom vestfra for å få byttet til seg det melet de kunne.¹⁰³ Effekten av Napoleonskrigene hadde på handel i Finnmark blir analysert senere i oppgaven.

I tillegg til de dyrebare varene pomorene brakte med seg, foregikk det også en utveksling av kunnskap som nordmennene nyttet godt av. Ikke bare tok de inspirasjon fra pomorenes fiskeredskaper og metoder, men pomorene oppdaget også nye fiskebanker som også de norske fiskerne etter hvert kunne utnytte.¹⁰⁴ Det skal sies at denne utvekslingen gikk begge veier.

---

⁹⁸ Brox, "Russehandelen i Finnmark og Troms", s. 520.

⁹⁹ Saariniemi, "Pomorhandelen sett med russiske øyne", s. 47.

¹⁰⁰ Bratrein, "Russefisket i Finnmark", s. 39.

¹⁰¹ Niemi, "Naboer gjennom tusen år", s. 14.

¹⁰² Historiske databaser, Vareliste (inn) Vardø, 1801.

¹⁰³ Brox, "Russehandelen i Finnmark og Troms", s. 523-524.

¹⁰⁴ Bratrein, "Russefisket i Finnmark", s. 41.

Blant annet hentet pomorene norske kvernsteiner for å kverne rugmelet de selv produserte, ettersom deres tidligere utstyr og metode gjordet at det blandet seg fin sand i melet.¹⁰⁵ Men sammenfattes alt av godene pomorhandelen førte med seg blir det tydelig at handelen var gunstig for begge parter, men kanskje aller mest for de norske fiskerne langs Finnmarkskysten.

4. Måleenheter og ulike rug-varer

Før oppgaven tar for seg varelistene til og fra Vardø og Hammerfest i mer detalj, må de ulike rug-varene og måleenhetene som ble listet opp, blir forsøkt definert og forklart. Det er en del variasjon i varelistene angående dette. Forskjellige måleenheter ble brukt, ikke bare for forskjellige typer varer, men tidvis også på grunn av handelsskipets hjemland. For eksempel ble russisk rugmel alltid oppført i våger, mens målingen av rugmel fra andre nasjoner og havner kunne variere.¹⁰⁶ Ulike rug-varer ankom også de to kjøpstedene i Finnmark. Det ankom både rugkorn og rugmel, brød og til og med åtte tønner rugkavringer til Vardø i 1808.¹⁰⁷ Å ha en oversikt og forståelse av de ulike måleenhetene og rug-varene som ble listet i varelistene er viktig for å kunne undersøke handelsomfanget av rug-varer i Finnmark mellom 1800-1811.

4.1 Måleenheter brukt i kildematerialet

Gjennom hele det første tiåret av 1800-tallet var rugmel den varen som ble importert i størst mengde i Finnmark. Varelistene fra de to kjøpstedene i Finnmark i perioden, Hammerfest og Vardø, er nylig blitt digitalt transkribert, og gjør det mulig å kunne danne et bilde av hvilke varer som kom til havnene i Finnmark, samt omfanget. Til Vardø ble det i perioden normalt registrert at det kom mellom 5000 til 10000 våger rugmel, mens det i Hammerfest var ofte mer.¹⁰⁸ Det skjedde bare to ganger at Vardø importerte mere rugmel enn Hammerfest, i 1801 og i 1803.¹⁰⁹ Disse to årene går imot et ellers tydelig mønster som viser til at majoriteten av rugmel som kommer inn til Finnmark strømmer gjennom Hammerfest. Det mest tydelige eksempelet på dette er året 1807 hvor det kom omtrent 265,000 kg rugmel mer til Hammerfest enn til Vardø.¹¹⁰ I de resterende årene var forskjellen på import av rugmel til de to

---

¹⁰⁵ Ytreberg, *Handelssteder i Finnmark* (Trondheim: F. Bruns bokhandels forlag, 1980), s. 184.

¹⁰⁶ Se vedlegg 1 og 3 nederst i oppgaven.

¹⁰⁷ Historiske databaser, Vareliste (inn) for Vardø, 1808.

¹⁰⁸ Se vedlegg 1 og 2.

¹⁰⁹ Se vedlegg 1 og 2

¹¹⁰ Se vedlegg 1 og 2. Forklaring til utregning kommer i avsnittene under.

kjøpstedene ikke fullt så ekstreme som det var i 1807. Som oftest lå forskjellen på litt over 1000 våger, i favør Hammerfest.

På denne tiden ble det brukt andre måleenheter enn vi bruker i moderne tid. For å forstå mengdeomfanget av rughandelen i Finnmark, er det derfor nødvendig å definere omtrent hvor mye vekt de ulike måleenhetene som ble brukt rundt århundreskiftet, er i dag. Den mest brukte måleenheten når det gjaldt korn, gryn og mel var å måle i våger. Våg var blant annet en skippundvekt og brukt til en rekke ulike deriblant korn, mel, fisk og salt.¹¹¹ Med andre ord, å veie i våger ble mye i den sjøbaserte handelen i Finnmark, og også ofte oppført i kildematerialet. Størrelsen på en våg utgjorde det samme om en åttendel av et skippund, altså 18,52 kg.¹¹² At hver eneste våg som gikk ut og inn av norske og europeiske havner veide nøyaktig 18,52kg fra 1800-1811 er svært usannsynlig, noen variasjoner i vekt forekom helt sikkert. Derfor, og for enkelhets skyld, vil all omgjøring av vekt, og alle matematiske utregninger, basere seg på at en 1 våg $\approx$ 18,5kg.

Selv om rug og rugmel som oftest ble målt i våger i varelistene, ble også andre måleenheter brukt. Mel og korn ble ofte også levert i tønner, tidvis oppført som fustasjer. Det har vært en del variasjon angående kilovekten på en tønne gjennom årene, og vekten kan også variere fra sted til sted. Trondheim og Bergen var de nærmeste og vanligste store norske havnene varer kom og gikk til fra Vardø og Hammerfest. Tross noe variasjon var det, ifølge *Norsk historisk leksikon*, vanlig at en tønne tilsvarte i Hordaland-området tilsvarte 92,6kg, mens den i Trøndelag varierte noe mer.¹¹³ Grunnet de varierende definisjonene av vekten en tønne skulle være, og at det sannsynligvis også var noe varierende størrelser på de fysiske tønnene brukt i handelen, er det enda vanskeligere å komme frem til en tilnærmet korrekt vektangivelse for en tønne var, enn for en våg. Allikevel kommer denne oppgaven til å basere seg på at en tønne tilsvarte 92,6kg. Dette er både på grunn av vektangivelsene fra Hordaland og Trøndelag, og fordi en tønne tilsvare fire våger med denne utregningen.

Det ble også veid noe mel og korn i pund. Ifølge Knut Hofstad, fagansvarlig for eldre måleenheter for *Store Norske Leksikon*, kom det i 1698 en riksnormal som sa at et pund hadde en masse på 499,75 gram.¹¹⁴ Men i varelistene rundt år 1800 ble ofte mengden av en vare ikke oppført i pund, men i skippund (320 pund), lispund (16 pund) og bismerpund (12 pund).¹¹⁵ I

---

¹¹¹ Lokalhistoriewiki, "Leksikon: Skippundvekt". (Definisjoner hentet fra *Norsk historisk leksikon* 2. utg).

¹¹² Lokalhistoriewiki, "Leksikon: Våg". (Definisjoner hentet fra *Norsk historisk leksikon* 2. utg).

¹¹³ Lokalhistoriewiki, "Leksikon: Kornmål". (Definisjoner hentet fra *Norsk historisk leksikon* 2. utg).

¹¹⁴ Store Norske Leksikon. "pund (masseenhet)" Knut Hofstad. 15.11.2023. https://snl.no/pund_-_masseenhet

¹¹⁵ Store Norske Leksikon. "pund (masseenhet)" Knut Hofstad. 15.11.2023. https://snl.no/pund_-_masseenhet

det transkriberte kildematerialet av varelistene fra Vardø og Hammerfest blir dette systemet reflektert. For eksempel, i Vardø i år 1807 står det oppført at det kom fint rugmel fra Danmark på denne måten: 0 – 20 – 0. Det står også oppført en kalkulering av summen av verdiene, som i dette tilfelle er 320, det samme som et skippund.¹¹⁶ Ifølge kilden kom det altså 20 lispund inn til Vardø i 1807, og hvis et lispund tilsvarer 16 pund, så stemmer kalkuleringen i den transkriberte kilden. 320 pund fint rugmel fra Danmark ble registrert ankommet til Vardø i 1807. Omgjort til kilogram, basert på riksnormalen fra 1698, blir det 159,92kg. Det ble også bruke noen andre måleenheter i varelistene mellom 1800 og 1811, men svært sjeldent. Disse måleenhetene vil bli forklart i analysen av varelistene, om nødvendig.

Om en ville tatt kilogram-tallene for de ulike måleenhetene som er presentert til nå, vil en oppdage unøyaktigheter. En våg skulle være det samme som en åttendel av et skippund, altså 18,52kg. Ifølge denne vekten tilsvarer et skippund 148,16kg. Dette motstrider vektangivelsen for et pund som er referert til over, hvor utregningen viser til at et skippund burde har vært 159,92kg. Som tidligere nevnt er det mange definisjoner av vekt for de ulike måleenhetene basert på regionale forskjeller, varen som blir fraktet, året det ble fraktet, og antagelig også sjømannen og handelsmannen som overså registreringen. Av alle forskjellige vektangivelser jeg har funnet av våger, tønner og pund, har matematiske unøyaktigheter oppstått uten unntak. Vektangivelsene presentert i dette kapittelet er basert hovedsakelig på regionale normer for Nord-Norge, som er basert på normene i Trøndelag og Hordaland, og riksnormalen av 1698 som var den nyligste endringen før år 1800. Vektangivelsene burde forstås som henvisninger til det tilnærmede omfanget av mengden rug som ble fraktet langs Finnmarks kyster. Selv om tallene er noe unøyaktige, oppnår de fortsatt det formålet.

4.2 Rug som handelsvare

I likhet med målingen av handelsvarene i varelistene, finner vi også en variasjon i hvilke typer rug-varer som ankom Vardø og Hammerfest. Gjennom perioden 1800-1811 varierte det noe hvordan varene ble oppført og hvilke rug-varer som ankom havnene. Den vanligste rug-varen som er listet i kildene er rugmel. Det er vanligvis kun listet opp som rugmel, men noen enkelte ganger med tilleggsinfo, eksempelvis i Vardø i 1807 når de mottok både "rugmel" og "rugmel, fint".¹¹⁷ I tillegg til rugmel er det også listet opp i kildene at det kom rugbrød, ofte listet opp sammen med hvetebrød og annet bakst, og simpelthen "rug" og "rug, hele korn". Det

---

¹¹⁶ Historiske databaser, Vareliste (inn) for Vardø, 1807.

¹¹⁷ Historiske databaser, Vareliste (inn) for Vardø, 1807.

er vanskelig å si om det er en forskjell mellom "rug" og "rug, hele korn". De to begrepene blir aldri listet opp i samme liste, noe som kan tilsa at det var mer avhengig av personen som skrev det ned sin presisjon og definisjon av varen. Det kan ha vært at "rug" var en henvisning til gryn, altså avskallet korn. Problemet med den teorien er at det kommer ikke frem noen bevis fra varelistene om at dette er tilfellet, og mengden av "rug" og "rug, hele korn" skiller seg ikke betydelig fra hverandre, som tilsier at dette er henvisninger til samme type vare.

De ulike rug-varene opplistet i varelistene fra Vardø og Hammerfest gir oss innsikt i flere ting. For det første viser det til et mangfold av ulike rug-produkter som ankom de to kjøpestedene. Ikke bare viser illustrerer det handelens omfang, men også at folkene i Vardø og Hammerfest, og i stedene varene kom fra, hadde både evnene og ressursene til å anvende og bruke de ulike produktene selv. For det andre viser de ulike rug-varene til geografiske forskjeller på hva slags rug-varer som kom fra forskjellige havner i Europa. For eksempel så ankom det aldri i perioden 1800-1811 rugbrød fra Russland. Alt kom fra sørover norskekysten, eller fra kontinentet, hovedsakelig Danmark eller tyske hertugdømmer. Til sist viser de ulike rug-varene også til store forskjeller på de to kjøpestedene i Finnmark, Vardø og Hammerfest. Hvis vi igjen bruker rugbrød som eksempel, blir det raskt klart at Hammerfest mottok langt flere skipslaster med rugbrød enn hva Vardø gjorde. Mens Hammerfest mottok rugbrød hvert eneste år mellom 1800-1808, mottok Vardø rugbrød kun i 1800, 1806 og 1807.¹¹⁸ Denne forskjellen skjedde antagelig på grunn av de to kjøpestedenes geografiske plassering langs finnmarkskysten. De to kjøpestedene lå i hver sin ende av Finnmark, Vardø i øst og Hammerfest i vest. I og med at rugbrød var en vare som utelukkende kom fra sør, er det naturlig at Hammerfest var den nord-norske havnen handelsskipene dro til. Handelen av rugbrød reflekterer også forskjellen mellom handelsskipene Vardø og Hammerfest møtte i perioden. Mens Vardø oftest mottok varer fra russiske pomorer som reiste fra Kvitsjøen, var Hammerfest i større grad integrert i den europeiske handelen. Pomorhandelen nådde Hammerfest, men det gjorde også skip fra Storbritannia og det europeiske fastlandet, i større grad enn hva det gjorde i Vardø.

5. Import av rug-varer 1800-1808

Dette kapittelet vil ta for seg import av rug og rugmel mellom år 1800 og 1808. Denne periodeavgrænsingen er valgt grunnet tilgjengelig digitalt og transkribert kildemateriale over varelistene i Vardø og Hammerfest stopper i henholdsvis 1810 og 1811. Det forekommer et

---

¹¹⁸ Se vedlegg 2

skifte i handelsmønstrene til de to kjøpstedene i 1809, når konsekvensene av britenes handelsblokade under Napoleonskrigene merkes for fullt. Derfor vil dette kapittelet ta for seg åtte år før 1809, i et forsøk på å vise til hvordan rughandelen i Finnmark så ut før 1809.

Kapittelet er videre delt inn i ulike tidsavgrensninger. Disse er gjort basert på små endringer og skifter i handelsmønstre, og mengde av varer i denne åtte år lange perioden. Inndelingen er også gjort for en større oversiktighet, og er et forsøk på å systematisere handelen i denne perioden.

5.1 1800-1802

Disse tre årene er preget av mye aktivitet i havnene i Vardø og Hammerfest. Et godt eksempel på dette er Vardø i år 1801. Vardø, med en befolkning på 94 personer ifølge folketellingen fra samme år,¹¹⁹ registrerte at det ankom 32 handelsskip det året, hvorav 27 av skipene var lodjer fra Russland.¹²⁰ Handelen foregikk hovedsakelig midt på sommeren,¹²¹ noe som er mer på å forsterke inntrykket av en stor handelsaktivitet.

I Hammerfest i disse tre årene ankom det relativt store mengder rug-varer til kjøpstedet. Det kom utvilsomt mest rugmel, hovedsakelig i form av våger fra Russland.¹²² Dette reflekteres også i skipsanløpslitene fra Hammerfest. For eksempel i 1802 kom omtrent halvparten av handelsskipene som ankom Hammerfest fra Russland.¹²³ 1802 var også det året Hammerfest mottok mest rugmel i denne treårs-perioden,¹²⁴ noe som samsvarer godt med den store mengden russiske handelsskip, ettersom rugmel var den vanligste og mest ettertraktede varen de kom til Finnmark og Norge med.¹²⁵ Hammerfest mottok også betydelige mengder med tønner av rugmel i denne perioden.¹²⁶ Sammen med vågene av rugmel viser det til betydelige mengder rugmel som ankom Hammerfest i denne perioden. I tillegg kom det også rugkorn og rugbrød til Hammerfest. Om vi regner i tønner ser vi at det kom 559,5 tønner rugmel, 576 tønner rugkorn, og 126 tønner rugbrød til kjøpstedet i 1800.¹²⁷ Det er verdt å bemerke at rugbrød ble oppført sammen med hvetebrød i denne varelisten, så det reelle antallet rugbrød-

---

¹¹⁹ Digitalarkivet, Folketelling 1801, Vardø.

¹²⁰ Historiske databaser, Skipsanløpsliste (inn) Vardø, 1801.

¹²¹ Jens Petter Nielsen og Petia Mankova, *Russland kommer nærmere: Norge og Russland 1814-1917* (Oslo: Pax, 2014), s. 69.

¹²² Se vedlegg 1.

¹²³ Historiske databaser, Skipsanløpsliste (inn) Hammerfest, 1802.

¹²⁴ Se vedlegg 1.

¹²⁵ Nielsen & Mankova, *Russland kommer nærmere*, s. 65.

¹²⁶ Se vedlegg 1.

¹²⁷ Historiske databaser, Vareliste (inn) for Hammerfest, 1800.

tønner er trolig noe mindre. Til tross for det, viser det at rug-handelen i Hammerfest i perioden 1800-1803 var relativt mangfoldig.

Det samme kan ikke sies om Vardø. Selv om det også her ankom noe rugkorn og rugbrød i år 1800,¹²⁸ ser man i denne perioden et par gjengående mønstre i forskjellen mellom Hammerfest og Vardø i rug-handelen. Vardø mottar ikke på langt nær like mye rugkorn og rugbrød som Hammerfest. For eksempel i 1801 mottar Vardø kun våger med rugmel fra Russland, og ingen andre rug-varer.¹²⁹ Dette illustrerer igjen den geografiske forskjellen mellom de to kjøpestedene i Finnmark. Vardø, lokalisert i Øst-Finnmark, opplevde mest handel med Russland, mens Hammerfest i Vest-Finnmark mottok i større grad varer fra resten av Norge og Europa, i tillegg til Russland. Til tross for dette var det fortsatt, som vist til tidligere, stor aktivitet i havnen i Vardø. Mengden våger rugmel som kom til Vardø i 1801 var større enn det som kom til Hammerfest, henholdsvis 14200 våger mot 10150 våger.¹³⁰

Vardø og Hammerfest har til nå blitt presentert som to separate kjøpesteder uten mye samspill med hverandre. En slik fremstilling ville vært mangelfull. Naturligvis ville det vært gunstig for et handelsskip fra Trondheim på vei til Vardø, eller lenger øst mot Russland, å stoppe også i havnene på vei frem til destinasjonen for å handle, forutsatt at man har nok å handle med. Det samme gjaldt også russiske handelsskip. Vi kan se dette i skipsanløpslistene. I 1801 kom det en russisk lodje til Vardø med 1000 våger rugmel om bord, på vei til Hammerfest. Skipet var ledet av en mann med navn Jan Makiloff.¹³¹ Det samme navnet dukker opp også i Hammerfest sin skipsanløpsliste fra 1801.¹³² Dessverre er skipsanløpslistene fra Hammerfest ikke like utfyllende som de fra Vardø, og det står ingenting om Makiloffs antall våger eller skipstype. Allikevel er det antagelig snakk om det samme skipet i begge skipsanløpslistene, noe som viser til at det trolig var svært vanlig for handelsskip å være innom både Hammerfest og Vardø, om handelsruten deres la til rette for det. I skipsanløpslisten fra Hammerfest står det for øvrig at Makiloff skulle til Russland igjen, som indikerer at Hammerfest antagelig var det skipets siste stopp det året.¹³³

---

¹²⁸ Historiske databaser, Vareliste (inn) for Vardø, 1800.

¹²⁹ Historiske databaser, Vareliste (inn) for Vardø, 1801.

¹³⁰ Se vedlegg 1 og 2.

¹³¹ Historiske databaser, Skipsanløpsliste (inn) Vardø, 1801.

¹³² Historiske databaser, Skipsanløpsliste (inn) Hammerfest, 1801.

¹³³ Historiske databaser, Skipsanløpsliste (ut) Hammerfest, 1801.

5.2 1803-1804

Det skjer et tydelig skifte i rug-handelen i 1803, som vedvarer til 1804. Mengden innkommende rugmel fra russiske handelsskip i de to kjøpestedene synker kraftig. I Hammerfest er endringen størst. I 1802 kom det 15380 våger russisk rugmel til Hammerfest, sammenlignet med kun 3825 våger i 1803.¹³⁴ Vardø opplever ikke samme nedgang før året etter, hvor det går fra 6296 våger i 1803 til 2200 våger i 1804.¹³⁵ Lignende endringer sees ikke på rug-varer som kommer vest- og sør-fra, noe som tyder på at endringen er tilknyttet til handelen østover, pomorhandelen.

Sentralt i handelen med de russiske pomorene sto to varer, russisk rugmel og norsk fisk. De to varene komplimenterte hverandre og var avhengige av hverandre i handelen i Nord-Norge.¹³⁶ Handelen hadde utspring som en gjensidig byttehandel hvor nordmenn byttet fisk mot rug, noe som ikke var uvanlig på starten av 1800-tallet.¹³⁷ Så når mengden rugmel som kom til de to kjøpestedene i Finnmark sank så dramatisk som det gjorde i 1803 og 1804, er det grunn til å tro at skjedde på grunn av at denne gjensidighetshandelen ble brutt.

Allerede før denne handelsendringen opplevde befolkningen i Finnmark noen utfordringer. Nils A. Ytreberg beskriver årene 1803 og 1804 som svært vanskelige, og beskriver en befolkning i en svært hard økonomisk situasjon.¹³⁸ Det var ifølge Ytreberg verst i Øst-Finnmark, eksemplifisert ved når allmuen fra Varanger tryglet fogden om offentlig hjelp ettersom "... nøden mellom almuen i Varangerfjord hadde vært så stor at mange hadde vært nær å sulte i hjel".¹³⁹ Årsaken var visstnok at både sommerfisket i 1803 og vinterfisket i 1804 hadde slått feil.¹⁴⁰ At lokalbefolkningen sin personlige økonomi og levestandard falt grunnet mislykket fiske, samsvarer godt med teorien om at pomorhandelen var basert rundt gjensidighet. De russiske pomorene reiste vestover til Finnmark og Norge for å få tak i fisk. Når det behovet ikke ble møtt, mistet de også incentivet om å bytte vekk og selge rugmelet sitt. Det store fallet av innkommende russisk rugmel til Vardø og Hammerfest i 1803 og 1804 var trolig et resultat av lavere handelsaktivitet i pomorhandelen, trolig grunnet dårlig fiske i perioden.

---

¹³⁴ Se vedlegg 3.

¹³⁵ Se vedlegg 4.

¹³⁶ Nielsen & Mankova, *Russland kommer nærmere*, s. 178-179.

¹³⁷ Nielsen & Mankova, *Russland kommer nærmere*, s. 177.

¹³⁸ Ytreberg, *Handelsstedert i Finnmark*, s. 110.

¹³⁹ Ytreberg, *Handelsstedert i Finnmark*, s. 110-111.

¹⁴⁰ Ytreberg, *Handelsstedert i Finnmark*, s. 110.

Det mest betydelige fallet av innkommende rugmel skjedde i Hammerfest i 1803, men ifølge Ytreberg sin beskrivelse av perioden var det verst i Øst-Finnmark. Ytreberg begrunner dette kun i Varanger-allmuens klage til fogden i 1804,¹⁴¹ så en kan argumentere for at kildegrunnlaget ikke er stort nok for å komme med en så bastant påstand. Om vi ser på varelistene fra Hammerfest i 1803 og 1804, kan det være med på å styrke den påstanden. Selv om Hammerfest får inn mindre russisk rugmel i disse to årene, fortsetter kjøpestedet å motta rugkorn, rugbrød, og tønner med rugmel, fra andre havner som i tidligere år. Bare i 1803 mottar Hammerfest nesten like mye rugkorn som det gjorde i de tre foregående årene kombinert.¹⁴² Hammerfest hadde fordelene av å være godt integrert i både pomorhandelen og den øvrige dansk-norske handelen. Vardø derimot var langt mer avhengig av pomorhandelen, som allmuens elendighet i årene 1803 og 1804 reflekterer godt. Kanskje er de 287 danske tønnene med rugkorn som ankom Vardø i 1804 et tegn på den dansk-norske staten som forsøker å hjelpe situasjonen i Øst-Finnmark, ettersom det er den eneste gangen Vardø mottar dansk rugkorn.¹⁴³

5.3 1805-1808

I år 1805 begynner rug-handelen å bevege seg tilbake til kjente handelsmønstre fra før de to tidligere uårene. I Vardø stabiliserer det seg raskt, og kjøpestedet mottar omtrent like mye russisk rugmel som før 1803 i denne perioden.¹⁴⁴ Faktisk så er alt Vardø mottar av rug-varer i perioden 1805-1808 av russisk opphav, med unntak av noen mindre brødleveranser primært fra Danmark.¹⁴⁵ Vardøs tilknytning og avhengighet av pomorhandelen blir ved dette igjen framhevet. Mot slutten av denne perioden, i 1807 og 1808, blir det gjort enda tydeligere, ettersom store mengder rugkorn begynner å ankomme Vardø fra Russland. Mest bemerkelsesverdig er året 1808 hvor det kom 8000 våger, 17 tønner og 7460 "tchetwert" rugkorn til Vardø.¹⁴⁶ Ifølge de transkriberte varelistene denne oppgaven baserer seg på tilsvarer en "tchetwert" halvparten av en tønne.¹⁴⁷ Måleenheten dukker ikke opp i noen andre år. Årsaken til den nye tilgangen på russisk rugkorn var at Norge søkte korntilførsel fra

---

¹⁴¹ Ytreberg, *Handelsstedert i Finnmark*, s. 110.

¹⁴² Se vedlegg 1.

¹⁴³ Se vedlegg 2.

¹⁴⁴ Se vedlegg 4.

¹⁴⁵ Historiske databaser, Vareliste (inn) for Vardø, 1807.

¹⁴⁶ Historiske databaser, Vareliste (inn) for Vardø, 1808.

¹⁴⁷ Historiske databaser, Varelister for Vardø.

Arkhangelsk etter at Danmark-Norge ble dratt inn i Napoleonskrigene og Norge dermed ble rammet av den britiske blokaden.¹⁴⁸

Utviklingen av rug-handelen i Vardø ble reflektert også i Hammerfest. Etter 1804 begynte russisk rugmel å strømme til Hammerfest igjen. I 1805 kom det 8400 våger rugmel,¹⁴⁹ omtrent like mye om i 1800. Derfra økte mengden rugmel stort frem til høydepunktet i 1807, hvor det kom hele 20750 våger russisk rugmel,¹⁵⁰ over dobbelt så mye som i 1805. Det kan virke som at pomorhandelen i Hammerfest og Vest-Finnmark var i vekst i tidlige 1800-tallet, men med uår i 1803 og 1804. Men i likhet med Vardø kom det også til Hammerfest økte mengder russisk rugkorn i 1808, nemlig 2941 tønner.¹⁵¹

Om en ser på skipsanløpslistene fra denne perioden kommer det klart frem at Hammerfest var kjøpestedet som opplevde mest skipstrafikk. For eksempel i 1807 ankom det 42 skip til Hammerfest, hvorav 21 av de var russiske.¹⁵² I det samme året kom det totalt 32 skip til Vardø, hvorav 25 av skipene var russiske.¹⁵³ Det kom altså flere skip til Hammerfest enn hva det gjorde det til Vardø, selv om det samtidig kom flere russiske skip til Vardø enn hva det gjorde til Hammerfest. Antagelig var flere av skipene som ankom Vardø fra Kvitsjøen på vei videre vestover, mot andre handelssteder langs finnmarks-kysten. For eksempel finner man skipperen Wasseli Kolakoff både i skipsanløpslisten for Hammerfest og Vardø i 1807, som indikerer nettopp dette. Det er da antatt at det er den samme skipperen i skipsanløpslisten fra Hammerfest som den fra Vardø, til tross for en liten forskjell i stavingen av skipperen sitt navn i de to listene.

Det er tydelig basert på varelistene at Finnmark og pomorhandelen var ment til å hjelpe Norge gjennom krig og handelsblokade. Samme året det kom 2941 tønner med russisk rugkorn til Hammerfest i 1808, ble det sendt ut 2206 tønner rugkorn og 5820 våger rugmel til det som er oppført i varelisten som "Norge".¹⁵⁴ Det samme gjaldt i Vardø hvor det ble sendt ut 8760 "tchetwert" med rugkorn og 1518 våger med "rugmel, russisk".¹⁵⁵ Det er interessant å merke seg at i dette året ble det presisert at de utgående vågene med rugmel var av russisk

---

¹⁴⁸ Kristian Husvik Skancke, *Napoleonskrigene i Finnmark 1807-1814* (Hammerfest: Gjenreisningsmuseet for Finnmark og Nord-Troms, 2010), s. 5-6.

¹⁴⁹ Historiske databaser, Vareliste (inn) for Hammerfest, 1805.

¹⁵⁰ Historiske databaser, Vareliste (inn) for Hammerfest, 1807.

¹⁵¹ Historiske databaser, Vareliste (inn) for Hammerfest, 1808.

¹⁵² Historiske databaser, Skipsanløpsliste (inn) Hammerfest, 1807.

¹⁵³ Historiske databaser, Skipsanløpsliste (inn) Vardø, 1807.

¹⁵⁴ Historiske databaser, Vareliste (ut) for Hammerfest, 1808.

¹⁵⁵ Historiske databaser, Vareliste (ut) for Vardø, 1808.

opprinnelse. Det er ikke usannsynlig at det ble oppført slik for å vise at Vardø oppfylte sin plikt til å videreføre russisk rugmel sørover. Det er også interessant at det ble sendt ut mer "tchetwert" rugkorn i 1808 enn det noen gang har kommet "tchetwert" inn til Vardø.

Det er mulig at det er blitt ført feil i varelistene en gang, som resulterer i denne følgefeilen. Det kan også være at dette bare illustrerer det nære forholdet mellom Vardø og de russiske pomorene. Kanskje har vardøværingene selv, eller i samarbeid med tilreisende pomorer, kombinert sitt lager med rugkorn sammen med pomorenes last, og fortsatt valgt å måle det i "tchetwert" fremfor tønner eller våger.

6. Rugtilførsel under britisk blokade, 1809-1811

I sommeren 1809 dukket det opp en britisk fregatt utenfor kysten av Vest-Finnmark.¹⁵⁶ Dette skulle vise seg å bli starten av en britisk blokade av Finnmarkskysten preget av skipskapringer og plyndringer. Det er skrevet en del faglitteratur om Finnmark under Napoleonskrigene. Noe fokuserer hovedsakelig på kapringene og krigen til sjøs. Enkelte verk har et noe mer lokalhistorisk fokus, slik som Skancke sin *Napoleonskrigene i Finnmark 1807-1814* med et fokus på befestningsverkene langs Finnmarkskysten skrevet til Gjenreisningsmuseet i Hammerfest. Det er også skrevet om den norske regjeringskommisjonen og deres valg og bestemmelser i denne perioden, dog mye av den litteraturen er en del eldre. Dette kapittelet skal forsøke å blande inn vare- og skipsanløpslister fra Vardø og Hammerfest i dette landskapet, med formål om å danne et mer nøyaktig bilde av frakten av rug langs finnmarkskysten.

6.1 Britisk aggresjon og skipskapringer

Den bestilte transporten av russisk rugmel fra Arkhangelsk til norske byer i 1808 var en suksess. Under den transporten var det kun et fartøy som forliste.¹⁵⁷ Når suksessen skulle gjentas i 1809 ble utfallet derimot ganske annerledes. Fartøy helt fra Bergen, Kristiansund og Trondheim seilte nordover mot Hvitehavet for å hente rugmel,¹⁵⁸ men mange byer endte med å ikke få noe rugmel hjem fra Arkhangelsk i hele 1809 til tross for flere ekspedisjonsforsøk.¹⁵⁹ Det var i stor grad takket være britiske krigsskip som drev kapring i Finnmark. En rekke ulike britiske skip drev disse kapringene. To fregatter ved navn *Nyaden* og *Crocodile*, og tre andre skip, *Snake*, *Nightingale* og *Fancy*.¹⁶⁰ Kapringene var alvorlige for de norske og russiske

---

¹⁵⁶ Skancke, *Napoleonskrigene i Finnmark 1807-1814*, s. 13.

¹⁵⁷ Kjell-Gudmund Kjær, *Piratene ved Nordkapp: Kapring i nord under Napoleonskrigene* (Stamsund: Orkana, 2021), s. 67.

¹⁵⁸ Skancke, *Napoleonskrigene i Finnmark 1807-1814*, s. 13.

¹⁵⁹ H. J. Barstad, *Bergens forsvar i 1801 og 1807-1814* (Bergen: E. B. Giertsen, 1887), s. 224-226.

¹⁶⁰ Kjær, *Piratene ved Nordkapp*, s. 68.

fartøyene i området. Mange ble tatt til gisler i Storbritannia, noen ble overlatt til seg selv i en robåt på det åpne hav,¹⁶¹ mens enkelte fartøyer ble satt i brann.¹⁶²

I tillegg til kapringene i 1809 iverksatte britene en rekke angrep og plyndringer av norske handelssteder i Finnmark og Nord-Norge. I løpet av juli 1809 ble Hasvik, Kjøllefjord og Hammerfest inntatt av britene.¹⁶³ Hasvik og Kjøllefjord hadde ikke tilstrekkelig med forsvar og befolkningen ble plyndret for så godt som alt de hadde. I Hammerfest utspilte det seg et slag mellom kjøpestedet og britene, men etter noen timer inntok britene Hammerfest hvor de bodde i åtte dager, plyndret alt de fant av verdi, før de dro sin vei igjen.¹⁶⁴

Reaksjonene på disse angrepene, kapringene og plyndringene utført av britene var mange. Det er naturlig å se for seg en viss frykt spre seg både hos lokalbefolkningene, og skispyfarere. Også pomorene bosatt ved Kvitsjøen skjente på dette, som førte til at enkelte nektet å sette seil vestover mot Finnmarkskysten.¹⁶⁵ Fra dansk-norsk side ble det innført noen tiltak for å motvirke britenes strategi. Fra 1810 bisto dansk-norske krigsskip under transporter av russisk rugmel, og tok opp kampen mot britiske fartøyer om nødvendig.¹⁶⁶ De foretok seg også kapringer langs norskekysten og i Finnmark, hovedsakelig av tyske handelsskip, men også noen russiske.¹⁶⁷ Selv om Norge var avhengige av tilgang på russisk rugmel, handlet også Russland med blant annet Storbritannia.

Situasjonen på havet utenfor finnmarkskysten var mildt sagt noe kaotisk, og handelssituasjonen endret seg raskt fra år til år under krigen. Etter 1809 fikk kystbefolkningen i Finnmark lov å drive fri handel med russiske fartøyer, i 1810 og 1811 kunne norske skip få lisenser til å importere korn fra Danmark og Russland, og til og med få lov til å drive handel med Storbritannia selv.¹⁶⁸ Så, i 1812, gikk Russland inn i krigen på Storbritannia sin side, og bestemte at eksport av korn til Norge skulle være forbudt. Dette rammet ikke Finnmark så hardt ettersom finnmarkingene og de russiske pomorene fortsatte handelen til tross for forbudet.¹⁶⁹ Handelen var som tidligere nevnt svært gunstig for begge parter, og hadde på dette tidspunktet foregått over lang tid, så at handelen fortsatte til tross for et forbud er ikke

---

¹⁶¹ Kjær, *Piratene ved Nordkapp*, s. 67.

¹⁶² Kjær, *Piratene ved Nordkapp*, s. 97.

¹⁶³ Kjær, *Piratene ved Nordkapp*, s. 84-86.

¹⁶⁴ Skancke, *Napoleonskrigene i Finnmark 1807-1814*, s. 19.

¹⁶⁵ Skancke, *Napoleonskrigene i Finnmark 1807-1814*, s. 23.

¹⁶⁶ Kjær, *Piratene ved Nordkapp*, s. 101-102.

¹⁶⁷ Kjær, *Piratene ved Nordkapp*, s. 205-207.

¹⁶⁸ Skancke, *Napoleonskrigene i Finnmark 1807-1814*, s. 24.

¹⁶⁹ Skancke, *Napoleonskrigene i Finnmark 1807-1814*, s. 24-25.

vanskelig å se for seg. Allikevel kan en jo mistenke at handelen ble noe mindre fra 1812 og til krigens slutt.

6.2 1809 – Den britiske blokaden inntreffer

Om en tar i utgangspunkt i varelistene er det tydelig at britenes strategi i 1809 påvirket rugtilførselen fra Russland til Norge. Kun 16 av de 47 skipene som seilte ut fra Arkhangelsk kom frem til sin norske destinasjon i 1809.¹⁷⁰ Dette reflekteres også i varelistene fra 1809. I Vardø var mengden innkommende rugmel tilsvarende like som året før, men det var også det eneste som ankom havna i Vardø.¹⁷¹ Det var også færre skip registrert i skipsanløpslisten samme året, 16 stykker, som også indikerer mindre handelsaktivitet.¹⁷² Kanskje det mest interessante med Vardø i 1809 er at det er ikke registrert noe utgående rugmel derfra.¹⁷³ Mengden våger rugmel var tilsvarende årene før, så det er ikke noe særlig grunnlag for å tro at befolkningen i Vardø hadde behov for alt rugmelet selv. Det er heller sannsynlig at faren for skipskapring resulterte at rugmelet ble værende i Vardø det året, eller at det rett og slett ikke ble registrert at det ble sendt ut rugmel fra Vardø i 1809. Den eventuelle grunnen til det er dog ukjent.

I Hammerfest er forskjellene i varelistene fra 1809 og årene før større. Det er ikke overraskende ettersom Hammerfest ligger vest for Nordkapp, som er der majoriteten av skipskapringene fant sted.¹⁷⁴ I tillegg ble Hammerfest angrepet det samme året, noe som ikke kan ha vært særlig innbydende for norske skip som transporterte rugmel langs kysten. Hammerfest gikk fra å få inn 18145 våger rugmel i 1808, til kun 6379 våger i 1809.¹⁷⁵ Det er så vidt mer enn hva Vardø mottok i 1809, til tross for at Hammerfest regelmessig mottok langt mer rug-varer totalt. Hammerfest mottok også 60 tønner rugmel gjennom innenlands handel i samme året.¹⁷⁶ Det er det eneste eksempelet av rug-varer både Vardø og Hammerfest fikk i 1809, så det kom trolig tidlig, før kapringene og plyndringene til britene ble kjent. Ut ifra skipsanløpslistene til Vardø og Hammerfest ser vi at det til Vardø kom nesten utelukkende skip fra Russland,¹⁷⁷ men til Hammerfest kom det kun to russiske skip.¹⁷⁸ Disse skipene var

---

¹⁷⁰ Kjær, *Piratene ved Nordkapp*, s. 97.

¹⁷¹ Historiske databaser, Vareliste (inn) for Vardø, 1809.

¹⁷² Historiske databaser, Skipsanløpsliste (inn) Vardø, 1809.

¹⁷³ Historiske databaser, Vareliste (ut) for Vardø, 1809.

¹⁷⁴ Kjær, *Piratene ved Nordkapp*, s. 67.

¹⁷⁵ Se vedlegg 1.

¹⁷⁶ Historiske databaser, Vareliste (inn) for Hammerfest, 1809.

¹⁷⁷ Historiske databaser, Skipsanløpsliste (inn) Vardø, 1809.

¹⁷⁸ Historiske databaser, Skipsanløpsliste (inn) Hammerfest, 1809.

trolig noe større ettersom de brakte meg seg mye større last enn hva skipene til Vardø gjorde. For eksempel brakte skipperen Jan Jansen 6000 våger fra Arkhangelsk til Hammerfest i 1809,¹⁷⁹ nesten alt varelisten viste til at det kom. Sannsynligvis losset Jansen av bare deler av lasten sin før han seilte videre. Vare- og skipsanløpslistene viser til at blokaden britene iverksatte langs finnmarkskysten i 1809 hadde stor effekt. Ikke bare rammet det lokalbefolkningen, men handelen av rug og rugmel ble også svekket. Men, listene viser også at til tross for blokaden fortsatte handelen enda, og for lokalbefolkningens tilgang på rugmel virker 1809 å ha vært et langt bedre år enn tilstanden i 1803 og 1804.

6.3 Rugtilførsel i kaperskipenes farvann

Etter at Danmark-Norge sendte egne krigsskip til finnmarkskysten for å beskytte norsk-russisk handel endret tilførselsituasjonen seg. Både i Vardø og i Hammerfest øker mengden rug-varer som kommer inn til kjøpestedene betydelig i 1810 og 1811, og alle rug-varene ankommer fortsatt fra Russland.¹⁸⁰ Dette til tross for hyppige kapringer av ulike skip fra alle mulige nasjonaliteter og størrelser. I Vardø var økningen fra 1809 til 1810 enorm. Det gikk fra 6234 våger rugmel til 18822 våger rugmel, bare på et år, og det i tillegg til at det også kom 1512 tønner rugkorn!¹⁸¹ Det er verdt å merke at det i 1810 er brukt måleenheten "Våger danskvægt", som antagelig hadde en litt annen vekt enn en våg de målte med i Finnmark. Allikevel er økningen av mengden såpass stor at det er tydelig at handelen tok seg drastisk opp. Det er trolig flere faktorer som bidro til denne økningen, blant annet tilstedeværelsen av dansk-norske krigsskip, og at man kunne anskaffe lisenser for å drive lovlig handel selv under en blokade i krigstid. De transkriberte varelistene for Vardø stopper i 1810, men det er grunn for å tro at økningen var et frempek på en stabil fremtid om man ser på varelistene fra Hammerfest.

Økningen av innkommende rug-varer var ikke like merkbar i Hammerfest i 1810. Men økte gjorde det. Ikke bare kom det om lag 3000 våger mer rugmel enn året før, men også flere hundre tønner rugkorn.¹⁸² Dette økte enda mer i 1811. Det sees ikke på antall tønner rugkorn, som faktisk gikk litt ned, men 1811 er det året i perioden 1800-1811 Hammerfest har fått inn mest rugmel fra Russland med hele 21447 våger.¹⁸³ Det er ikke spesielt mye sammenlignet med enkelte tidligere år, som for eksempel i 1807 hvor Hammerfest mottok en større

---

¹⁷⁹ Historiske databaser, Skipsanløpsliste (inn) Hammerfest, 1809.

¹⁸⁰ Se vedlegg 1 og 2.

¹⁸¹ Historiske databaser, Vareliste (inn) for Vardø, 1810.

¹⁸² Historiske databaser, Vareliste (inn) for Hammerfest, 1810.

¹⁸³ Historiske databaser, Vareliste (inn) for Hammerfest, 1811.

variasjon av rug-varer, men det er fortsatt imponerende og litt overraskende at så store mengder varer ble fraktet til Hammerfest til tross for situasjonen på sjøen. I 1810 ble det kapret 19 skip utenfor finnmarkskysten, mens det i 1811 ble kapret 22 skip.¹⁸⁴ Til tross for dette økte altså handelsaktiviteten i samme periode langs finnmarkskysten. Viktigheten av handelen med russerne kommer klart frem basert på registreringene gjort i varelistene tilgjengelig fra krigen.

6.4 Rugtilførsel mot krigens slutt

Det er noe vanskeligere å finne frem til tilstanden på rugtilførsel i perioden 1812-1814. Dette er hovedsakelig fordi de transkriberte varelistene fra Vardø og Hammerfest slutter i henholdsvis 1810 og 1811, noe som også gjelder skipsanløpslistene. I tillegg oppstår det en annen komplikasjon tilknyttet dette, nemlig at Russland forbyr eksport av russisk korn og mel til Norge.¹⁸⁵ Det er lite sannsynlig at loggføringen av innkommende rug-varer uansett ville vært nøyaktig, ettersom den handelen som eventuelt foregikk ville vært ulovlig. Selv hvis vare- og skipsanløpslistene fra 1812-1814 hadde vært transkribert og tilgjengelige, ville troverdigheten på deres innhold vært noe svekket grunnet dette.

Selv om det var et handelsforbud fra russisk side er det fortsatt god grunn til å tro at handelen fortsatte. Innen århundreskifte til 1800 var det allerede knyttet sterke bånd mellom finnmarkingene og de russiske pomorene. De hadde hatt kontakt og handelsvirksomhet imellom seg i lang tid før Napoleonskrigene utspilte. Så at en plutselig eksport-nekt fra St. Petersburg i 1812 skal stoppe fiskere og kjøpmenn bosatt i Kvitsjø-området fra å drive handel, midt i en tid hvor pomorene og nordmennene har samarbeidet om å ivareta handelen til tross for den britiske blokaden, er svært lite sannsynlig. Skancke skriver at Nord-Norge kom seg relativt godt gjennom denne perioden sammenlignet med resten av landet, og at handelen var absolutt pågående til tross for den russiske eksport-nekten.¹⁸⁶ Nielsen og Mankova skriver også at folketallet holdt seg bedre i Finnmark enn i Nordland mellom 1804-1814, og best var det i Øst-Finnmark.¹⁸⁷ Vi har sett at Napoleonskrigene har hatt en effekt på tilførselen av rug-varer til Finnmark, hovedsakelig ved at Finnmark ikke lenger mottok rug-varer fra resten av Norge og Europa. Til tross for det viste finnmarkingene og de russiske pomorene, sammen med den norske regjeringskommisjonen og lokale kjøpmenn i Finnmark og Kvitsjøen, stor

---

¹⁸⁴ Kjær, *Piratene ved Nordkapp*, s. 204-209.

¹⁸⁵ Skancke, *Napoleonskrigene i Finnmark 1807-1814*, s. 24-25.

¹⁸⁶ Skancke, *Napoleonskrigene i Finnmark 1807-1814*, s. 25.

¹⁸⁷ Nielsen & Mankova, *Russland kommer nærmere*, s. 76.

tilpasningsdyktighet og evnet å utjevne de utfordringene Napoleonskrigene brakte med seg i henhold til rugtilførsel.

7. Konklusjon

7.1 Oppsummering og refleksjon

Denne oppgaven har gjennomgått en skildring av et typisk handelssted i Finnmark ved å se nærmere på Vardø. Vardø var, til tross for sin bystatus, et relativt lite sted ved inngangen til 1801. Det var ikke mange fastboende der, men allikevel tok stedet imot store mengder rug-varer. Lokalsamfunnet må ha fungert som et slags maskineri, hvor fokuset er på fisket året rundt frem til pomorer og handelsmenn ankommer, som man så kunne handle og bytte varer med. Som Rathke påpekte i 1801 hadde havneanlegget i Vardø manglende kapasitet. Det stoppet ikke pomorene fra å komme med rug-varer hverken i 1801 eller senere frem mot 1810, men det kan forklare hvorfor de virkelig store lassene med russisk rugmel under den britiske handelsblokaden ankom Hammerfest i stedet for Vardø. Til tross for sin noe negative omtale av Danmark-Norges nord-østligste kjøpested, kan Rathke ha hatt noe rett i sin bedømmelse av Vardø. Vardøs handel ble tidlig på 1800-tallet underlagt handelen i Vadsø, som vokste fortere og fikk etter hvert egen bystatus i 1833.¹⁸⁸

Fra år 1800 var handelen av rug-varer i Vardø og Hammerfest stabil ifølge varelistene. I perioden 1800-1802 ankom det store mengder rug-varer til de to kjøpestedene. 1803 og 1804 er årene i perioden denne oppgaven har tatt for seg hvor handelen med pomorene var svakest. Det rammet Vardø og Øst-Finnmark hardest ettersom de var mer avhengige av pomorhandelen enn Hammerfest og Vest-Finnmark. Deler av lokalbefolkningen fra Varanger sto i en så vanskelig situasjon grunnet dårlig fiske at de hadde pantsatt både klær og fiskeredskaper, og sto dermed med svært få utsikter for fremtiden.¹⁸⁹ I tillegg herjet det epidemier i Finnmark som var så ille at man slet med å ordne med nok gravplasser i Vest-Finnmark.¹⁹⁰ Kanskje var det disse to årene, 1803 og 1804, som var de egentlig uårene i Finnmark hvor befolkningen var preget sult og nød? Det hadde vært interessant å se om pomorhandelen hadde fortsatt å vokse gjennom 1803 og 1804, slik det gjorde i årene før, om det ikke hadde vært for de uheldige omstendighetene. Dessverre er det et spørsmål som sil forbli ubesvart.

---

¹⁸⁸ Balsvik, *Vardø: Grensepost og fiskevær*, bind 1, s. 38.

¹⁸⁹ Ytreberg, *Handelsstedert i Finnmark*, s. 111.

¹⁹⁰ Ytreberg, *Handelsstedert i Finnmark*, s. 111.

I tiden etter årene 1803 og 1804 tok pomorhandelen seg opp igjen til slik den var før 1803, og i Hammerfest utviklet den seg enda større.¹⁹¹ Det kommer heller ikke frem noen tegn til utbredt sykdom eller nød i Finnmark i denne perioden ut av kildematerialet og litteraturen. Det virker å være en slags korrelasjon mellom rugtilførselen fra pomorene og lokalbefolkningen i Finnmark sin velvære. De årene rugtilførselen står sterkt, oppleves det ikke sult, sykdom og nød blant finnmarkingene, men med svakere rugtilførsel følger en svakere befolkning. Nøyaktigheten av en slik korrelasjon må sees i betraktning av at dette kun er basert på noen få år, så det kan også komme av rene tilfeldigheter. Uavhengig av det, så er sammenligningen svært interessant.

Allerede i 1808, et år før blokaden nådde Finnmark, begynte det å bli transportert russisk rugmel som skulle fra Kvitsjøen til de større norske byene sør i landet. Vardø og Hammerfest ble naturligvis en del av denne av denne handelsvirksomheten, ettersom skipstrafikken passerte deres havner. Når de britiske kapringene og plyndringene begynte i 1809, baserte de britiske fartøyene seg rundt Nordkapp. Hammerfest ble angrepet og plyndret samme året og så et stort fall av importert russisk rugmel. Vardø derimot, som ligger øst for Nordkapp, så ikke et slikt fall, og rugtilførselen til kjøpestedet var stabilt sammenlignet med foregående fredsår.¹⁹² Det er lite som tyder på at rugtilførselen ble svekket i Øst-Finnmark, selv i 1809 når britiske fartøy kapret og plyndret uten motstand fra dansk-norske krigsskip. Etter ankomsten av dansk-norske krigsskip i 1810 tok rugtilførselen seg kraftig opp igjen, både i Vardø og i Hammerfest. Kornet kom frem til kjøpestedene til tross for handelsblokade, skipskapringer og plyndringer av handelssteder. Naturligvis ble mye av det russiske rugmelet som er skrevet inn i varelistene fra disse årene fraktet videre sør langs norskekysten, men det betyr ikke nødvendigvis at rugmelet som ble igjen til finnmarkingenes eget bruk ble betydelig mindre. Det ble trolig noe mindre, men vi må huske at i disse årene fikk lokale finnmarkinger lov til å handle fritt med pomorer de møtte. I og med at antallet våger russisk rugmel som nådde Hammerfest i 1811 er det største antallet gjennom hele perioden,¹⁹³ til tross for en aktiv blokade, er det sannsynlig at også lokal handel mellom pomorer og finnmarkinger foregikk parallelt med det statsbestilte rugmelet.

Som vist til i kapittel 3 har pomorhandelen lenge vært viktig for Finnmarks korntilførsel. Det var først når resten av landet mistet sin tilgang på engelsk og europeisk korn at

---

¹⁹¹ Se vedlegg 1 og 2.

¹⁹² Se vedlegg 2.

¹⁹³ Se vedlegg 3.

pomorhandelen ble viktig også for resten av den norske befolkningen. Mengden rugmel og korn pomorene eksporterte vestover økte etter handelsblokaden startet, og med det en ny standard satt på hvor mye de kunne selge dersom de hadde insentivene til det. Fra 1809 fikk finnmarkinger bosatt langs kysten drive fri handel med pomorene,¹⁹⁴ noe som helt sikkert allerede foregikk i det skjulte før den bestemmelsen, og garantert foregikk i årene etter når Russland nektet russisk korn-eksport til Norge. Det burde være mulig å drive videre forskning på dette temaet. Hvis man overkommer hindrene ved kildematerialet som har stoppet meg, kan man finne vare- og skipsanløpslister fra resten av krigen og handelsblokaden, i tillegg til årene som fulgte krigen. Eventuelt kan man dra tematikken enda lenger, og se etter endringer i handelen før og etter unionen med Sverige.

7.2 Konklusjon

Denne oppgavens problemstilling var: Hvordan påvirket den engelske handelsblokaden Finnmarks tilførsel av rug-varer? Med unntak av årene 1803 og 1804 var Finnmarks tilførsel av rug-varer nokså stabil. I Hammerfest og Vest-Finnmark kom det størst variasjon, både i form av rug-varer og med tanke på handelsskip sine ulike nasjonaliteter. I Vardø og Øst-Finnmark var det også noe variasjon, men ikke på langt nær i samme skala som i Hammerfest. Pomorhandelen sto sentralt i Øst-Finnmarks tilførsel av rug-varer, og lokalbefolkningen opplevde store negative konsekvenser ved manglende tilførsel på disse. Med den britiske handelsblokaden skjedde det to ulike endringer i Finnmarks tilførsel av rug-varer samtidig. For det første passerte det mer russisk rugmel gjennom Vardø og Hammerfest enn før. I tillegg ble mistet Hammerfest tilførselen av rug og andre kornprodukter som tidligere kom til kjøpestedet fra sør. Hammerfest sto under den britiske handelsblokaden i en lignende situasjon som Vardø hadde gjort siden år 1800. Kjøpestedene i Finnmark var avhengige av russisk rugmel og korn for å ha noe som helst tilførsel av rug-varer. Heldigvis kommer det frem av varelistene at handelsblokaden ikke var særlig vellykket i å stoppe den norsk-russiske handelen etter at Danmark-Norge innførte tiltak for å beskytte handelsskip i Finnmark fra 1810 av. Det gjør det da også sannsynlig at det samtidig foregikk lokal handel langs finnmarkskysten mellom finnmarkingene og pomorene, slik det også ble gjort i mange tiår tidligere. Det kommer frem av de tilgjengelige varelistene fra tiden under britisk handelsblokade at tilførselen av rug-varer endret seg noe. Mengden endret seg

---

¹⁹⁴ Skancke, *Napoleonskrigene i Finnmark 1807-1814*, s. 24.

bemerkelsesverdig lite. Handelsblokaden førte heller til en økt avhengighet av russisk rugmel i Finnmark.

8. Litteratur

- Aspaas, Per Pippin. "Maximillian Hell og Johannes Sajnovics om folkeliv og natur i Øst-Finnmark anno 1769". I *Forpost mot øst: fra Vardø og Finnmarks historie 1307-2007*, redigert av Randi Rønning Balsvik og Jens Petter Nielsen, s. 61-72. Stamsund: Orkana, 2008.
- Balsvik, Randi Rønning. *Vardø: Grensepost og fiskevær 1850-1950*, redigert av Randi Rønning Balsvik og Roger Skotnes. Vardø kommune; Stavanger: Dreyer bok, 1989.
- Balsvik, Randi Rønning & Nielsen, Jens Petter. *Forpost mot øst: fra Vardø og Finnmarks historie 1307-2007*, redigert av Randi Rønning Balsvik og Jens Petter Nielsen. Stamsund: Orkana, 2008.
- Barstad, H. J., *Bergens forsvar i 1801 og 1807-1814*. Bergen: E. B. Giertsen, 1887.
- Bratrein, Håvard Dahl. "Russefisket i Finnmark". *Ottar* nr. 94-95 (Januar 1977): s. 35-43.
- Broch, Ingvild. "Moja-på-tvoja Pidginspråket russenorsk". *Ottar* 92, nr. 4 (1992): s. 24-28.
- Brox, Arthur. "Russehandelen i Finnmark og Troms". *Heimen* 9, nr. 11 (1952/54): s. 517-529.
- Dzjakson, Tatjana. "Bjarmeland: legender og virkelighet". I *Norge-Russland: Naboer gjennom 1000 år*, redigert av Daniela Büchten, Tatjana Dzjakson og Jens Petter Nielsen, s. 38. Oslo: Scandinavian Academic Press, 2004.
- Gorter, Waling, T. "Inskripsjonene på Fiskerihalvøya og kongestokken i Vardøhus festning". I *Forpost mot øst: fra Vardø og Finnmarks historie 1307-2007*, redigert av Randi Rønning Balsvik og Jens Petter Nielsen, s. 73-104. Stamsund: Orkana, 2008.
- Hanssen, Einar Richter. *Pomorhandelen i Finnmark*. Vadsø: Skoledirektøren/Høgskolen i Finnmark, 1977.
- Helland, Amund. *Norges land og folk: Topografisk-statistisk beskrevet: Finnmarkens amt*. Kristiania: Aschehoug & co., 1905.
- Husvik Skancke, Kristian, *Napoleonskrigene i Finnmark 1807-1814*. Hammerfest: Gjenreisningsmuseet for Finnmark og Nord-Troms, 2010.
- Knutsen, Nils M. "Dette fattige lands forarmelse... - Bakgrunnen for etableringa av de nordnorske handelsstedene". I *Nessekongene: De store handelsdynastiene i Nord-Norge*, redigert av Nils Magne Knutsen, s. 11-14. Oslo: Gyldendal, 1988.

- Kjær, Kjell-Gudmund, *Piratene ved Nordkapp: Kapring i nord under Napoleonskrigene*. Stamsund: Orkana, 2021.
- Kragemo, Helge. "Pater Hells vardøhusekspedisjon". I Vardøhus festning 650 år: Jubileumsskrift, redigert av oberst G.I. Willoch, s. 92-125. Oslo: Generalinspektøren for Kystvernartilleriet, 1960.
- Nielsen, Jens Petter & Mankova, Petia, *Russland kommer nærmere: Norge og Russland 1814-1917*. Oslo: Pax, 2014.
- Niemi, Einar. "Naboer gjennom tusen år". I Pomor: Nord-Norge og Nord-Russland gjennom tusen år, redigert av Einar Niemi, s. 9-36. Oslo: Gyldendal, 1992.
- Niemi, Einar. "Pomorhandelen sett med norske øyne". Ottar 92, nr. 4 (1992): s. 15-23.
- Nissen, Kristian. "Vardø og Vardøhus i eldre tid". I Vardøhus festning 650 år: Jubileumsskrift, redigert av oberst G.I. Willoch, s. 72-89. Oslo: Generalinspektøren for Kystvernartilleriet, 1960.
- Saariniemi, Pirjo. "Pomorhandelen sett med russiske øyne". Ottar 92, nr. 4 (1992): s. 47-53.
- Simonsen, Povl. "Alfred den Store og Ottar". Ottar 14, nr. 3 (1957): s. 3-14.
- Skanche, Kristian Husvik. *Napoleonskrigene i Finnmark 1807-1814*. Hammerfest: Gjenreisningsmuseet for Finnmark og Nord-Troms, 2010.
- Willoch, G.I.. "Christian IV's reise til Vardøhus og Kolakysten 1599". I Vardøhus festning 650 år: Jubileumsskrift, redigert av oberst G.I. Willoch, s. 164-165. Oslo: Generalinspektøren for Kystvernartilleriet, 1960.
- Ytreberg, Nils A., *Handelssteder i Finnmark: Historie, handelsliv, reise og fest*. Trondheim: F. Bruns bokhandels forlag, 1980.

9. Kilder

9.1 Nasjonalbiblioteket

Rathke, Jens. Professor Rathkes Reis i Finmarken og det nordlige Russland: i årene 1801 og 1802. Vadsø Trykkeri, 1899.

Sommerfeldt, Ole Hannibal. "Kort Beskrivelse over Finmarken" Topographisk Journal for Norge 7, nr. 24-26 (1799/00): s. 101-184.

9.2 Digitalarkivet

Digitalarkivet, Folketelling 1801, Vardø.

<https://www.digitalarkivet.no/census/urbanresidence/gf01058504000002>

Digitalarkivet, Folketelling 1801, Vardø, Tellingskrets 2.

<https://www.digitalarkivet.no/census/district/tf01058504000093>

Digitalarkivet, Folketelling 1801, Vardø, Tellingskrets 1, person nr 55, Birthe Olsdatter.

<https://www.digitalarkivet.no/view/267/pg00000002211523>

Digitalarkivet, Ministerialbok for Vardø prestegjeld 1796-1804, folio (339), Birthe Olsdatter.

<https://www.digitalarkivet.no/view/267/pg00000002211523>

Digitalarkivet, Ministerialbok for Vardø prestegjeld 1796-1804, folio (339), Olawe

Salomonsdatter. <https://www.digitalarkivet.no/view/267/pg00000002211520>

Digitalarkivet, Ministerialbok for Vardø 1764-1804, folio (109), fødte og døde barn i 1801.

https://www.digitalarkivet.no/search/76/9798?forenamn=&etternamn=&kjonn=&rolle=&stilling_stand=&bustad=&fodestad=&fodselsaar=1801&fodselsdato=&aar=&dpdato=&stadfesta=&sokn_kyrkje=&ekte_ekte=&vigd=&introd=&dpstad=&merknader=

Digitalarkivet, Ministerialbok for Vardø 1764-1804, folio (110), dødfødte i 1801.

https://www.digitalarkivet.no/search/81/9798?forenamn=&etternamn=&kjonn=&rolle=&stilling_stand=&bustad=&fodestad=&fodselsdato=&fodselsaar=&alder=&ekte_ekte=&aar=1801&dfdato=&sokn_kyrkje=&meldar=&merknader=

Digitalarkivet, Ministerialbok for Vardø 1764-1804, folio (33), viede i 1801.

https://www.digitalarkivet.no/search/99/9798?forenamn=&etternamn=&kjonn=&rolle=&stilling_stand=&bustad=&fodestad=&fodselsaar=&fodselsdato=&alder=&aar=1801&vidato=&trdato=&sokn_kyrkje=&vistad=&lysning=&konfirm=&altergang=&vaksnen=&tidl_gift=&ektesknr=&merknader=

Digitalarkivet, Ministerialbok for Vardø 1764-1804, folio (388-399a), døde og begravede i 1801.

https://www.digitalarkivet.no/search/79/9798?forenamn=&etternamn=&kjonn=&rolle=avd%C3%B8d&stilling_stand=&bustad=&fodestad=&fodselsdato=&fodselsaar=&dodsaar=&dodsdato=&aarsak=&aar=1801&grdato=&jfdato=&sokn_kyrkje=&merknader=&laekjar=&meldt=&meldar=

9.3 Historiske databaser

Historiske databaser, Vareliste for Vardø.

<https://databaser.tidvis.no/customs/CustomsLists.jsp?a=Vard%C3%B8>.

Historiske databaser, Skipsanløpsliste (inn) Vardø, 1791,

<https://databaser.tidvis.no/callList/CallList.jsp?id=9533>

Historiske databaser, Vareliste (inn) Vardø, 1800,

<https://databaser.tidvis.no/customs/Rows.jsp?id=3087>.

Historiske databaser, Skipsanløpsliste (inn) for Vardø, 1801,

https://databaser.tidvis.no/callList/CallList.jsp?id=9549&fbclid=IwAR0d1uHS7guoS MdHpe0zXFE1T4jX7ZaaOQkDLHl_ytS_dWG5EIM2iSKLOoM

Historiske databaser, Vareliste (inn) for Vardø, 1801,

<https://databaser.tidvis.no/customs/Rows.jsp?id=9437&fbclid=IwAR1gSUEyTCtbnZ IrsTDpclZl1iTgZ5XQM-e62g5vgGeWdrT8Rb26GDeve4>

Historiske databaser, Vareliste (ut) for Vardø, 1801,

<https://databaser.tidvis.no/customs/Rows.jsp?id=9438>

Historiske databaser, Vareliste (inn) for Hammerfest, 1801,

https://databaser.tidvis.no/customs/Rows.jsp?id=9463&fbclid=IwAR2rgV0eJM_aWsZTG9mqzTDsfMBYqQufN1XS-yCXQ3r4TddIXvPhqWHZIQ

Historiske databaser, Vareliste (inn) for Tromsø, 1801,

https://databaser.tidvis.no/customs/Rows.jsp?id=9761&fbclid=IwAR2jy2Pq5o2RzJF756QEPpsKyMkmEBgZ68Elqd1Sm-NSOw-nqTH7F_YSR1M

Historiske databaser, Vareliste (inn) Hammerfest, 1800,

<https://databaser.tidvis.no/customs/Rows.jsp?id=9461>.

Historiske databaser, Vareliste (inn) Hammerfest, 1805,

<https://databaser.tidvis.no/customs/Rows.jsp?id=9470>.

Historiske databaser, Vareliste (inn) Hammerfest, 1807,
<https://databaser.tidvis.no/customs/Rows.jsp?id=9476>.

Historiske databaser, Vareliste (inn) Hammerfest, 1808,
<https://databaser.tidvis.no/customs/Rows.jsp?id=9562>.

Historiske databaser, Skipsanløpsliste (inn) Hammerfest, 1801,
https://databaser.tidvis.no/callList/CallList.jsp?id=9492&fbclid=IwAR0GrNxN1kGobV_zblQ5pygPWKxr6S-T_P7JGi8Z3bLH53ZWh4yNUiU8t4

Historiske databaser, Skipsanløpsliste (ut) Hammerfest, 1801,
<https://databaser.tidvis.no/callList/CallList.jsp?id=9493>.

Historiske databaser, Skipsanløpsliste (inn) Hammerfest, 1802,
<https://databaser.tidvis.no/callList/CallList.jsp?id=9494>.

Historiske databaser, Skipsanløpsliste (inn) Hammerfest, 1807,
<https://databaser.tidvis.no/callList/CallList.jsp?id=9504>.

Historiske databaser, Skipsanløpsliste (inn) for Vardø, 1807,
<https://databaser.tidvis.no/callList/CallList.jsp?id=2775>.

Historiske databaser, Vareliste (inn) Vardø, 1807,
<https://databaser.tidvis.no/customs/Rows.jsp?id=9443>.

Historiske databaser, Vareliste (inn) Vardø, 1808,
<https://databaser.tidvis.no/customs/Rows.jsp?id=9454>.

Historiske databaser, Vareliste (ut) Vardø, 1808,
<https://databaser.tidvis.no/customs/Rows.jsp?id=9459>.

Historiske databaser, Vareliste (ut) Hammerfest, 1808,
<https://databaser.tidvis.no/customs/Rows.jsp?id=9565>.

Historiske databaser, Vareliste (inn) for Vardø, 1809,
<https://databaser.tidvis.no/customs/Rows.jsp?id=9445>.

Historiske databaser, Vareliste (ut) for Vardø, 1809,
<https://databaser.tidvis.no/customs/Rows.jsp?id=9446>.

Historiske databaser, Vareliste (inn) for Vardø, 1809,
<https://databaser.tidvis.no/customs/Rows.jsp?id=9447>.

Historiske databaser, Skipsanløpsliste (inn) for Vardø, 1809,
<https://databaser.tidvis.no/callList/CallList.jsp?id=2776>.

Historiske databaser, Skipsanløpsliste (inn) Hammerfest, 1809,
<https://databaser.tidvis.no/callList/CallList.jsp?id=9566>.

Historiske databaser, Vareliste (inn) Hammerfest, 1810,
<https://databaser.tidvis.no/customs/Rows.jsp?id=9480>.

Historiske databaser, Vareliste (inn) Hammerfest, 1811,
<https://databaser.tidvis.no/customs/Rows.jsp?id=9482>.

9.4 Nettsider

Lokalhistoriewiki, s.v. "Prosjektgruppen Historisk Infrastruktur", 02.11.2022.

https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Prosjektgruppen_Historisk_infrastruktur.

Lokalhistoriewiki, "Leksikon: Våg". (Definisjoner hentet fra *Norsk historisk leksikon 2. utg*),
22.05.2023. <https://lokalhistoriewiki.no/index.php/Leksikon:V%C3%A5g>.

Lokalhistoriewiki, "Leksikon: Skippundvekt". (Definisjoner hentet fra *Norsk historisk leksikon 2. utg*), 22.05.2023. <https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Leksikon:Skippundvekt>.

Lokalhistoriewiki, "Leksikon: Kornmål". (Definisjoner hentet fra *Norsk historisk leksikon 2. utg*), 05.01.2022. <https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Leksikon:Kornm%C3%A5l>.

Store Norske Leksikon. "pund (masseenhet)" Knut Hofstad. 15.11.2023.

[https://snl.no/pund - masseenhet](https://snl.no/pund_-_masseenhet)

10. Vedlegg

Vedlegg 1: Oversikt over alle inngående rug-varer til Hammerfest fra perioden 1800-1811.

Data innhentet fra <https://databaser.tidvis.no/customs/CustomsLists.jsp?a=Hammerfest>.

HAMMERFEST					
<i>Rugmel</i>					
<i>Årstall</i>	I våger	I pund	Fustasjer	Tønner	Sekker(?)
1800	8700			559 1/2	
1801	10150			264	
1802	15498			322	
1803	3825			191	
1804	2960		105	556	
1805	8400			682	
1806	12380			374	
1807	20750			222	25
1808	18145			38	
1809	6379			60	
1810	10180				
1811	21447				
<i>Rug/rug, hele korn</i>					
<i>Årstall</i>	Våger	Tønner			
1800		576			
1801		320			
1802		50			
1803		916			
1804	250	50			
1805		930			
1806					
1807	200	103			
1808		2941			
1809					
1810		459 1/2			
1811		220			
<i>Brød</i>					
<i>Årstall</i>	Våger	Tønner	Pund		
1800		126	3008		
1801		28			
1802	12	140			
1803	60 1/2	120			
1804		85	1168		
1805		15			
1806		80	378		
1807		187			
1808		50	1408		
1809					
1810					
1811					

Vedlegg 2: Oversikt over alle inngående rug-varer til Vardø fra perioden 1800-1810. Data innhentet fra <https://databaser.tidvis.no/customs/CustomsLists.jsp?a=Vard%C3%B8>.

WARDØ					
Rugmel					
<u>Årstall</u>	I våger	I pund	Fustasjer	Tønner	Sekker(?)
1800	6900	28117 1/4			
1801	14200				
1802	7200		40		
1803	6296				
1804	2200			287	
1805	5160				
1806	7470				
1807	7526	320			
1808	6163				
1809	6234				
1810	18822				
1811					
Rug/rug, hele korn					
<u>Årstall</u>	Våger	Tønner	Tchetwert*		
1800			130		
1801					
1802					
1803	100				
1804		287			
1805					
1806					
1807	2000				
1808	8000	17	7460		
1809					
1810		1512			
1811					
Brød					
<u>Årstall</u>	Våger	Tønner	Pund	Sekker(?)	Fustasjer
1800		130	1300		
1801					
1802					
1803					
1804					
1805					
1806		10		28	
1807		14 1/2	1300		16
1808					
1809					
1810					
1811					

Vedlegg 3: Oversikt over alle **russiske** inngående rug-varer til Hammerfest i perioden 1800-1811. Data innhentet fra <https://databaser.tidvis.no/customs/CustomsLists.jsp?a=Hammerfest>.

Rugmel fra Russland		
	Hammerfest	
	Våger	
1800	8700	
1801	9850	
1802	15380	
1803	3825	
1804	2800	
1805	8400	
1806	12380	
1807	20750	
1808	18145	
1809	6379	
1810	9775	
1811	21447	

Rug/rug, hele korn fra Russland		
	Hammerfest	
	Våger	Tønner
1800		
1801		
1802		
1803		800
1804	250	
1805		700
1806		
1807	200	
1808		2941
1809		
1810		459 1/2
1811		220

Vedlegg 4: Oversikt over alle **russiske** inngående rug-varer til Vardø fra perioden 1800-1810.

Data innhentet fra <https://databaser.tidvis.no/customs/CustomsLists.jsp?a=Vard%C3%B8>.

Rugmel fra Russland				
	Vardø			
	Våger			
1800	6900			
1801	14200			
1802	7200			
1803	6296			
1804	2200			
1805	5160			
1806	7470			
1807	7526			
1808	6163			
1809	6234			
1810	18822			
1811				

Rug/rug, hele korn fra Russland				
	Vardø			
	Våger	Tønner	Tchetwert*	*1 tchetwert = 1/2 tønne
1800		100		
1801				
1802				
1803				
1804				
1805				
1806				
1807	2000			
1808	8000	17	7460	
1809				
1810		1512		
1811				